Без мови немає нації
slovo.prosvita.com.ua
ч. 19 (292)
12—18 травня
2005 р.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДЕННИК. УСЛІД ПОДІЇ

СОЛДАТСЬКА КАША ВІД ПРЕЗИДЕНТІВ

...Моє покоління бачило інших учасників Другої світової війни. Вони тоді ще не називалися ветеранами, а жили й працювали поруч зі своїми односельцями, хоч і виділялися серед них. Пам'ятаю бригадира Омелька, який намагався їздити на велосипеді, кермуючи лівою (вцілілою) рукою. Ґрунтівка, розбита тракторами, підводила, і він часто сторчма летів зі свого трофейного... І сусід дядько Толя, який важко рипів протезом, вертаючись додому з роботи і сумно спирався на косу, намагаючись вкосити кроликам трави на березі ставка. Або діда Івана, який намагався вмостити свого онука на культі ноги, притримуючи безпалою рукою... А ще пам'ятаю сотні земляків, які кожного дев'ятого травня тяглися з довколишніх сіл на хутір Високий, знаменитий не лише тим, що відбивав його у фашистів сам маршал Малиновський: на тій висотці, де до війни стояло лише кілька хат, полягли тисячі солдатів, і серед них — кілька сотень моїх софіївців, любимівців, білівців — ненавчених, неозброєних юнаків, яких погнали в бій, аби налякати ворога кількістю учасників наступу... Перемога і тризна завжди йшли поруч, як і слова про те, що хотілося б випити за здоров'я, а доводиться — за упокій... Немає їх уже на білому світі, не чути наших сільських гомерів, із чиїх вуст ми вперше почули окопну правду про страх, кров, біль, піт, сльози війни. А вони ж то достеменно знали смак солдатської каші, знали, яку крупу сипали в солдатські казанки і якою водою заливали. Упомку їм стала та каша і та вода з рік, криниць і калюж звільненої ними Європи....

Закінчення на с. 3

Діти Анни Сокол

Стор. 5

Жіночий проект

Стор. 10—11

Веселе та зелене "Євробачення—2005"

Стор. 15

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 661 617 грн. 53 коп.

Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії
АКБ "Київ", МФО 320401
ЗКПО 21709106

НАШОГО ЦВІТУ...

ХТО ЗАЛИШИТЬСЯ В УКРАЇНІ

"Наших людей цінують. Я ніде не бачив, скажімо, в Італії чи Греції українських жебраків, на відміну від албанців, курдів та інших", — із ноткою гордості в голосі відзначив чиновник відділу, який займається проблемами міграції, культурного й гуманітарного співробітництва МЗС. І прозвучали ці слова під час "круглого столу", присвяченого четвертій хвилі еміграції, який організував Український інститут дослідження діаспори.

Четверта хвиля еміграції з України початку 90-их років дуже нагадує першу, — вона також почалася із західних областей і рушійною силою її також став пошук заробітку. Сьогодні близько 40 % трудових мігрантів з України приймає Росія, переважно Москва й Тюмень. Близько 250 тисяч наших співвітчизників працює у Португалії. Великі "трудові десанти" нині ще висаджуються у Чехії, Польщі, Словаччині, а також у Німеччині, Греції та Іспанії.

Насправді, нотки гордості в голосі наших високопосадовців із приводу поцінування на Заході наших працьовитих співвітчизників не викликають великої радості. І якщо взяти до уваги той факт, що обсяги трудової міграції здебільшого не піддаються офіційному обліку, то від цифр, оприлюднених на одному з "круглих столів", по спині пробігає легкий холод.

За офіційними даними, міграційний обіг в Україні не перевищує 200 тисяч осіб на рік, тим часом як за неофіційними — він неймовірно зріс, а кількість українців, що виїхала на заробітки за кордон, сягнула від 5 до 7 мільйонів. Скажімо, на заході України, зокрема на Буковині, є села, де населення повністю виїхало за кордон, а в переважній більшості залишилися люди похилого віку та діти. У Закарпатській області, за даними МВС, закордонних паспортів у рік видають стільки ж, як у тримільйонному Києві. Якщо додати сюди щорічний виїзд наших співвітчизників по Green Card, то така масовість міграції вражає, а суперечність між реальністю і тим, що бажають бачити держчиновники, яскраво відбивається в оцінках масовості й наслідків міграції. Адже така лавинність співмірна хіба що зі стихійними процесами, і природно напрошується на запитання: "Хто залишиться в Україні через декілька років?"

ПОРТУГАЛЬЦІ ЦІНУЮТЬ УКРАЇНСЬКИХ БУДІВЕЛЬНИКІВ

"Наші хлопці, бригадою в п'ять чоловік, зводять будинок від фундаменту — "під ключ", — із гордістю констатував ***Іван Равлик****.*

Ще за радянських часів Іван Васильович працював на будівництві. Професія будівельника не зрадила його і в скрутний час. У період перебудови, коли зупинилося державне будівництво, він, інженер-будівельник за фахом, заробляв копійчину на приватних будівництвах: зводив хороми для "нових" українців, ремонтував старі садиби. Не цурався ніякої роботи, аби пристойно утримувати родину. Та настали часи, коли на зароблені тяжкою працею гроші стало неможливо прожити, а тут ще й син надумав вступати до внз. Потреба у грошах нависла над ним, як Дамоклів меч. І нічого іншого не залишалося, як податися у світи на заробітки.

Відтоді минуло трохи більше п'яти років. За цей час Іван Равлик уже двічі приїздив додому, до Чернівців, а син закінчує внз. Донька вступила й навчається у Буковинській державній медакадемії. Хоче бути лікарем. Дружина продовжує працювати швачкою.

"Усе, ніби як у людей, — із сумом промовляє Іван Васильович, — тільки жити нарізно з сім'єю стає з кожним роком важче". Та іншого виходу він не бачить. Бо масштабне будівництво в Чернівцях ще не скоро оживе, а дітей треба підтримати і виводити в люди. Тому Іван Равлик за тиждень знову їде в Португалію.

— Чи легко було знайти роботу?

— Коли я вперше туди їхав, то був нелегалом. Фірма, яка взяла передоплату за послуги та "юридично супроводжувала" нашу групу з 20 осіб до отримання візи, гарантувала все, крім одного: перетину кордону. Річ у тім, що тоді в жодному договорі агентства чи фірми не брали на себе зобов'язання щодо перетину державного кордону. Це був наш ризик. А грошей, у разі невдалої мандрівки за статками, нам не повернули б. Але нам пощастило.

Контрагенти нашої фірми в Лісабоні підшукали нам не тільки роботу, а й передали в руки "наших людей", які відразу забрали в нас документи. Як з'ясувалося пізніше, ці люди були тісно пов'язані з керівництвом фірми в Україні. І основною їхньою роботою там був рекет щодо нас. Якщо ти відмовлявся сплатити мзду, то тебе били до смерті, а все зароблене забирали. Таким був для мене перший урок заробітчанства.

— І що тоді?

— На ранок мене знайшла поліція і передала до міграційної служби. Тут мені пощастило вдруге.

На той час у Португалії, починаючи з 1995 року, були потрібні робітники всіх будівельних професій. Тому, незважаючи на те, що я — нелегал, але через те, що виявив бажання і звернувся до міграційної служби з відповідною заявою, мені дали можливість працювати, забезпечили житлом і, на перший час, харчуванням. Але я бачив там наших хлопців, які потрапили в таку ж ситуацію і практично були пригнічені. Вони залякані бандами наших рекетирів, не мають роботи. Бояться звернутися без документів до міграційної служби. Таких хлопців — знедолених, забутих усіма, крім їхніх матерів, лише в Португалії я бачив тисячі.

— А як ставляться до українців португальці?

— Португальці — не агресивні люди. Навпаки — привітні, уважні. Завжди готові надати допомогу. Із цим я зіткнувся, коли потрапив до поліції, міграційної служби. Вони надали мені притулок і з розумінням поставилися до моєї біди. А коли вони бачать, що ти — законослухняний, роботящий, то ставляться до тебе, як у нас кажуть, з усім серцем і відкритою душею. Українці мають там авторитет. Особливо роботодавці цінують наших будівельників. І під час найму робітників перевагу надають саме їм.

— Чому?

— Ті роботодавці, в яких працюють бригади українських будівельників, мають значну економію. Наші хлопці, як правило, бригадою в п'ять чоловік, зводять будинок від фундаменту — "під ключ". Бо володіють кількома будівельними [illegible] вміють робити все: [illegible]и, стелити підлогу, [illegible] підвіконня, фарбу[illegible]питку класти, світло[illegible]техніку монтувати, [illegible]асад і т. ін.

На заході ж кожну ділянку роботи виконує інший спеціаліст, якому господар повинен за неї окремо сплатити кругленьку суму. Тому йому вигідніше заплатити кожному нашому робітникові від 600 до 1200 $ на місяць, надати житло і харчування, ніж наймати силу-силенну людей.

— А де працюють наші люди в Португалії?

— Я вчора прочитав в одній зі столичних газет, що в Португалії нині працює близько 250 тисяч наших співвітчизників. І це схоже на правду, бо дуже там багато наших. Можливо, це тому, що Португалія — чи не єдина держава, яка не вимагає від "остарбайтерів" знання португальської мови.

А працюють наші люди скрізь. Чоловіки від 20 до 55 років — будівельниками, сантехніками, зварниками, столярами, автодорожніми робітниками, водіями, механіками. Чимало наших людей працює на заводах. Оплата праці від 600 до 1200 $.

— Ви знову пакуєте валізи?

— Мушу. Бо треба заробити дітям на освіту й прожиття. Але цього разу я їду легально. Маю вже робочу візу і можу виїжджати з сім'єю. І дружина, до речі, працюватиме там швачкою, мала б пристойний заробіток: від 350—400 $. Але вона не хоче.

● **Марія ВИШНЕВСЬКА**

ЗНАЙОМСТВО ЗБЛИЗЬКА

СЕСТРИ СОКАЛЬСЬКІ: «ЛЮДИ З ІТАЛІЇ МРІЮТЬ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ»

Нещодавно тріо бандуристок повернулося з Італії, де виступало на запрошення греко-католицької громади провінції Брешія. Ці виступи залишили незабутні враження і в сестер Сокальських, і в наших співвітчизників, які за тисячу кілометрів від рідної землі знову зустрілися з українською піснею та щирим словом. Ми зустрілися з Соломією та Олесею Сокальськими, щоб докладніше поговорити про поїздку. Роздивляюся фото: родина Сокальських у Римі, після концерту, з бандурами...

— Де доводилося виступати?

Соломія: Якось так складається, що найчастіше — перед іноземною публікою. Ми виступали в посольствах і представництвах Польщі, Хорватії, Китаю, Японії, США, Канади. Цікаво, що після виступу підходять японці, французи чи американці й просять навчити грати на бандурі.

— А до Італії як ви потрапили?

Олеся: Нас запросив греко-католицький священик із міста Брешія отець Макарій Іванишин. Ми знайомі давно, він був духовним наставником у нашому пластовому таборі. Потім шляхи наші розійшлися, він потрапив до Італії. А коли почалася Помаранчева революція, він несподівано розшукав нас по стільниковому телефону на Майдані, і далі майже щогодини телефонував, питав, що там відбувається, а потім ці новини передавав парафіянам. Як на мене, він більше був серцем в Україні, ніж багато хто з наших людей.

С.: Взагалі, українці в Італії дуже емоційно відгукнулися на ті події. Нам відомо, що з Італії було передано до наметового містечка більше 31 тисячі євро, а з провінції Брешія отець Макарій зібрав найбільше — 5 тисяч.

— Як вас зустріли в Італії?

О.: Чудово. Перший концерт відбувався якраз на інавгурацію Президента, що було дуже зворушливо. Люди там переживали не менше, ніж ми, а, може, й більше, бо інформації не було жодної. Більшість людей там працюють у дуже складних умовах — не стільки фізично, скільки психологічно — і наш приїзд був для них справжнім святом. Усі були вдячні отцю Макарію, що запросив нас, наблизив до них Україну. У фіналі всі разом заспівали "Ще не вмерла Україна", і це було незабутньо.

С.: Справді, було важко й зворушливо, особливо коли люди починали плакати. До нас підійшла жінка з Донецька, сказала, що два роки вона не плакала, а тут не стрималася. У багатьох діти були на Майдані, і вони дізнавалися новини від них. Переживали.

— Відчувається туга за рідним краєм?

О.: Так, у багатьох же залишилися в Україні родини, діти. Тільки на перший погляд здається, що це легко — на рік-два поїхати на заробітки, але час іде, і родинні зв'язки слабшають. Буває, що ця круговерть так затягує, що вже й страшно повертатися. Одна жінка передала нам лист із віршем:

Свідомо тут, а підсвідомо — вдома,
Думками линем до синів і доньок,
Кружляємо над нашими домами
І виховання шлем... листами...

С.: Більшість людей живуть Україною і мріють повернутися на батьківщину, як тільки побачать реальну можливість для цього. Та й багато з тих, хто збирався їхати на заробітки, наскільки мені відомо, вже відмовляються від своїх планів, бо з'явилася надія в Україні.

У Брешії ми виступали у великому католицькому храмі. Він узимку не використовується, і нам дозволили зібрати там людей. Узагалі, в Італії церкви — це чи не єдине місце, куди люди приходять зі своїми болями й турботами. Італійці були дуже здивовані, наскільки українці тягнуться до Бога — в них, щоб молодь ішла до церкви, — велика дивина.

— Отже, церкви там стають своєрідними культурно-мистецькими центрами?

О.: І не тільки. Священики й наші люди в Італії в час виборів, і ще перед виборами, з літа, молилися за чесні вибори, а потім саме церкви згуртували людей на вибори, організували транспорт, щоб люди могли доїхати до виборчих дільниць.

Ольга, Олеся та Соломія Сокальські

С.: Люди гуртуються саме навколо українських церков. В Італії виходить греко-католицький християнський часопис "До світла", редактор якого отець Василь Поточняк. Він так само відіграв велику об'єднавчу й інформативну роль у революційний час.

— Окрім Брешії пощастило десь іще побувати?

О.: Так, ми їздили до Риму. Вічне місто нас просто вразило. Особливо — церква Святої Софії — майже точна копія нашої Софії. А ще нас здивувала велика кількість наших людей в Італії: на кожному кроці можна було почути українську мову. Ми знали, що наших там багато, але не думали, що стільки.

● Розмову записала **Наталка ПОЗНЯК-ХОМЕНКО**

ПРЯМА МОВА

Фото Г. Оборської

Фото Г. Оборської

«Я НЕ ФЕМІНІСТКА, АЛЕ...»

Незважаючи на те, що жінки становлять 54 % населення України, теми ґендерної рівності, насильства в родині стали предметом публічного обговорення лише в останні п'ять років. За статистикою, жінки працюють 71 годину протягом тижня, враховуючи ведення домашнього господарства, у той час як чоловіки — не більше 57 годин. Найбільше жінок працює в таких галузях, як освіта, охорона здоров'я, торгівля та соціальний захист. Багато хто посідає керівні посади. Та далеко не всі сучасні жінки роблять успішну кар'єру. Про свої погляди на ґендерну ситуацію в нашій країні погодилася розповісти Віра АГЕЄВА — професорка Національного університету "Києво-Могилянська академія", авторка численних праць на феміністичну, ґендерну тематику.

— Якою Ви бачите сучасну ґендерну ситуацію в Україні?

— Є думка, що найбільша революція, яка відбулася впродовж XX століття, — це зміна становища жінки. І можливо, ця точка зору не така вже й максималістська. Ми бачимо, що жінка прийшла в ті сфери, де вона раніше не була присутньою і цілком комфортно там себе почуває. Можливо, в суспільстві щось змінилося так глобально саме внаслідок цієї присутності, та це ще не узагальнено як слід ні соціологією, ні культурологією. Є така дивна статистика в українській літературі першої чверті XX століття: навколо Івана Франка, навколо франківського літературно-наукового вісника було дуже багато жінок-письменниць. У літературі соціалістичного реалізму їх було мало. Я можу пояснити це тим, що соцреалізм і радянська ідеологія менше цікавилися індивідуальним, приватним, особистим, і тому жінка-авторка, власне, не могла вповні висловити те, що їй було більш цікаве. До речі, зверніть увагу на те, що в сучасній літературі велика кількість жінок-письменниць.

Коли в 90-ті роки і тепер так активно розвиваються ґендерні студії, яскраво заявили про себе жінки в літературі, культурі, то, очевидно, це тому, що існує традиція, втілена в іменах Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Мілени Рудницької. Традиція не лише літературна, а й, у випадку Мілени Рудницької, політична.

— Як би Ви могли змалювати портрет сучасної жінки?

— Я думаю, що портрета сучасної жінки не змалює ніхто. І, знаєте, не треба ілюзії, що це винятково інтелектуалка, інтелігентна, талановита жінка, яка робить успішну кар'єру. Такі, на щастя, є, і в молодшому поколінні їх більше. Я, до речі, з цікавістю спостерігаю серед своїх студентів, що ті ґендерні стереотипи, які тяжко долають чоловіки мого покоління, для покоління 20-літніх хлопців уже просто не існують. Для яких нормально сприймати рівність дівчат в освіті, в науці тощо. Але повернімося до портрета жінки. Сучасна українка — це й та особа, в якої часто важко визначити стать, це жінка в робі, яка виконує найтяжчі дорожні роботи. Я багато разів спостерігала таку ситуацію: жінка в оцій принизливій, емблематичній для мене помаранчевій робі реально виконує якісь фізичні дії, і завжди над цією роботою стоїть наглядач, як правило, чоловік. Не треба забувати, що це теж портрет сучасної жінки.

Портретувати нашу сучасницю можна, маючи на увазі, наприклад, образ учительки. Таких фемінізованих професій у нас багато, а так не повинно бути. Те, що в педагогічних колективах просто немає чоловіків, — очевидна загроза, яку усвідомлюють лише психологи.

Я думаю, що жінка сьогодні малозахищена. Коли сучасні теоретики говорять про ґендерну рівність, вони всіляко наголошують: рівність при наявності відмінностей. Якою мірою забезпечене материнство, якою мірою підтримується молода сім'я, — ці проблеми теж ґендерні. Сьогодні, на жаль, дуже актуальною (і це теж частка нашого життя) є проблема насильства в суспільстві. І не треба закривати очі на те, що воно більшою мірою спрямоване проти жінки. Насильство в родині в нас просто не фіксується поки що належним чином. На противагу західним демократичним країнам, де це може бути покаране законом.

— Зараз багато жінок-керівників, бізнес-леді. Ви вважаєте, що жінка готова боротися та перемагати?

— Очевидно, так. І давайте на цій оптимістичній ноті цей портрет домалюємо. Я думаю, що сьогодні можна говорити про те, що жінка успішно знайшла себе в бізнесі. Між іншим, вражаючою для мене була інформація, що в кризовий період, на початку 90-их років, соціологи та журналісти активно обговорювали те, що безробіття має жіноче обличчя. Справді, ніби так було перші рік—два, коли в державних структурах скорочували, насамперед, жінок. Але потім, соціологи свідчать, жінки швидше знайшли себе в недержавних структурах, у малому бізнесі, у способах виживати й заробляти гроші. Уже наприкінці 90-их років жіноче обличчя українського безробіття — це, швидше, стереотип, який склався. Мені важко говорити про всі сфери діяльності, але, я думаю, і в політиці, і в мистецтві у нас є дуже успішні жінки.

— Як почувається жінка в науці? Яке ставлення чоловіків до жінок саме в наукових питаннях?

— Я думаю, що цієї проблеми вже не існує. А щодо гуманітарних наук, то я б швидше говорила про ґендерні квоти чоловікам, адже тут жінок більше й досягнення жінки тут досить велике. Хоча очевидне упереджене ставлення до феміністичних і ґендерних досліджень. Навіть в інтерв'ю кар'єрно-успішних жінок звучать фрази: "Я не феміністка, але..." Далі за цим "але" йде цілком феміністична програма: треба дати можливість рівності, можливість жіночої самореалізації. І, в принципі, нічого аж такого кардинально нового, радикального, порівняно зі знаменитою фразою героїні Ольги Кобилянської про те, що жінка має право бути сама собі ціллю, винаходити не треба. Коли говорити про феміністичні і ґендерні студії в сучасній українській гуманітаристиці, то вони розвиваються досить динамічно, а для багатьох несподівано. Це вже ґендерна школа в культурології, в літературознавстві, вона очевидна й досить успішна. Усталення і досягнення її пов'язані, насамперед, з іменем Соломії Павличко, яка започатковувала семінари, видання і те, що ми сьогодні маємо. До речі, у найновішій книзі "Ґендерна перспектива" зібрані культурологічні й соціологічні статті українських і західних (польських, англійських, канадських) авторів. Кілька років тому також видавництвом "Факт" була видана книга "Ґендер і культура". Є гарний том праць Соломії Павличко "Фемінізм". Ми можемо говорити про те, що в українській гуманітаристиці жінка виповідає себе.

Існує Київський інститут ґендерних досліджень, є багато дослідників, таких, як Марія Зубрицька, Тамара Гундорова, які займаються цією проблематикою. Ґендерні студії вже присутні в університетському дискурсі. В університеті "Києво-Могилянська академія" вже читаються кілька курсів. Зокрема я читала "Ґендерний дискурс українського модернізму". Є курс доктора Романа Веретельника "Феміністична інтерпретація тексту", лекції соціологів, зокрема Світлани Оксамитної, тобто, це вже така авторитетна частина університетського дискурсу освітньої стратегії. Вийшла моя книжка "Жіночий простір" із підзаголовком "Феміністичний дискурс українського модернізму", де я спробувала проаналізувати творчість жінок-письменниць упродовж усього XX століття. Книжка, як на мене, має успішні рецензії, хоча я весь час чекаю на розгромні. Мабуть, їх просто лінь писати тим, хто не сприймає фемінізму.

● **Вікторія РАДЧУК**

ДОЛЯ

САМОДОСТАТНЯ ЖІНКА ПОВЕДЕ ЗА СОБОЮ ЧОЛОВІКА

Сьогодні поруч з іменем Тамари Марусик вживається здебільшого слово "вперше". Адже вона, — перша і єдина на Буковині жінка — доктор історичних наук. І вона, жінка-науковець, вперше з дня заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича увійшла до складу ректорату. З 2004 року Тамару Володимирівну Марусик — доктора історичних наук, професора, відмінника освіти України — призначено на посаду заступника проректора. Сьогодні жінка, яка зробила кар'єру в історичній науці, зламала в нашому суспільному житті стереотипи у ставленні до жінок і довела їхню самодостатність. Тамара МАРУСИК — гостя "Жіночого проекту".

— Тамаро Володимирівно, Вас місцева преса назвала найуспішнішою жінкою року. Чи легко було Вам як жінці зробити кар'єру в науці?

— Якщо говорити відверто, то досить складно. Адже не секрет, що в нашому суспільстві не завжди адекватне ставлення до жінки. Більшість чоловіків і сьогодні ще вважає, що жінка, насамперед, має бути домашньою господинею й віддавати себе сім'ї. І на цьому, на їхню думку, її кар'єра завершується.

— А хто з чоловіків вірив у Вас і стимулював бажання відбутися в житті?

— Мій батько був завжди для мене прикладом. І буквально за півроку перед смертю він мені сказав: "Ти знаєш, я бачу тебе доктором, я бачу тебе професором. І я знаю, що ти цього досягнеш". І вже після його смерті, незважаючи на те, що життєві обставини складалися не на користь справі, я взяла себе в руки і зробила все для того, щоб ця батькова мрія здійснилася. І книжку-монографію "Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40—50-ті рр. XX ст.)" я присвятила батькові.

Сьогодні це вже не таємниця, що за радянських часів саме історичні факультети були елітними у вищих навчальних закладах і вважалися кузнею кадрів для ідеологічної та чиновницької номенклатури. І навіть коли я вже в 1991 році прийшла на історичний факультет, то була єдиною жінкою у його викладацькому складі. Можливо, тому, заохочуючи й стимулюючи мене до наукової роботи, тодішній декан факультету професор Юрій Іванович Макар казав мені: "Тамаро Володимирівно, уявляєте: ви будете першою жінкою — доктором історичних наук на Буковині й другою — на Західній Україні". І коли я в Києві захищала в 1991 році кандидатську, а в 2003 у Чернівцях — докторську дисертацію, то у складі спецрад із захисту ще не було жодної жінки-доктора, зокрема історичних наук. Тим часом деякі мої колеги, чоловіки-історики сприйняли мій захист докторської як факт, що вже відбувся.

— Побутує така думка, що неодружена або розлучена жінка без допомоги чоловіка не здатна зробити кар'єру. Але Ваш приклад досягнення мети і реалізації у суспільному житті жінки-науковця ламає й ці стереотипи. Чи відчули Ви оце інакше ставлення до себе як до жінки?

— Я не можу так категорично стверджувати, що в мене не було цієї допомоги. Бо мій чоловік надзвичайно багато мені в житті допоміг. І я не відкидаю цього. Хоча, коли після закінчення університету мені запропонували вступити до аспірантури, то він заявив: "Мені розумна дружина не потрібна". І це стало причиною того, що протягом восьми років я науково серйозно не займалася. Однак, коли пройшов час, я замислилась: чому я повинна бути лише домашньою господаркою і середньостатистичним викладачем внз? І коли я, нарешті, усвідомила, що можу в цьому житті досягти чогось більшого, тоді вже я заявила чоловікові, що хочу зреалізувати свою мрію — здобути наукову ступінь. І чи то час вніс свої корективи, чи то він порозумнішав, але ми дійшли консенсусу. Тобто, на цьому етапі мій чоловік мене зрозумів і допоміг.

Я хочу сказати, якщо людина, зокрема жінка, самодостатня і прагне своєї мети, то самотність або те, що вона одна, — ніколи не завадить їй зробити кар'єру. Адже чоловіки, навпаки, — досить часто намагаються затиснути жінок в якісь шори. На моє глибоке переконання, якщо б у нашому суспільстві більше посад обіймали жінки, то було б більше порядку й ладу в країні. Бо саме жінка спроможна вирішити більшість питань. І вирішити виважено, справедливо й толерантно.

— Але, коли жінка серйозно переймається роботою, то для родини в неї бракує часу, адже його левову частку забирає ще й наш недосконалий побут. Хто Вам допоміг відбутися, хто взяв на себе всі ці домашні клопоти?

— Надзвичайно багато мені допомогла моя родина під час захисту кандидатської та докторської дисертацій. Якби не мама, не підтримка моєї родини, мого сина, моєї сестри, то я б не досягла того, що сьогодні маю. Вони практично взяли на себе всі побутові клопоти і зробили все можливе, аби допомогти мені і в моральному, і в матеріальному аспектах. А головне — створили максимум умов для того, щоб я здобула вчений ступінь доктора наук.

— І наостанок: що б Ви могли побажати тим дівчаткам, які сьогодні є Вашими студентками?

— Насамперед, хочу побажати їм навчитися поважати себе. А для цього треба відбутися в цьому житті. Не варто жити лише ілюзіями про вдале заміжжя. Бо якщо ви вийдете заміж за якогось "крутого" бізнесмена, — то це зовсім не означає, що ви все життя користуватиметеся його грішми. Треба усвідомлювати, що ви вартуєте і заслуговуєте в нашому українському суспільстві чогось більшого, аніж бути річчю чи іграшкою в руках чоловіка. А головне — треба прагнути стати самодостатньою, щоб бути тією людиною, яка поведе за собою чоловіка, мужа. І повірте, дівчата, насправді, не чоловіки ведуть жінок за собою, а — навпаки.

● **Марія ВИШНЕВСЬКА**

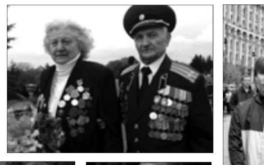

СОЛДАТСЬКА КАША ВІД ПРЕЗИДЕНТІВ

Продовження. Початок на с. 1

Ось чому, зустрічаючи учасників тієї війни, завжди схиляю голову і відчуваю щем у серці, — пережите ними вимагає поваги і розуміння. Але ніколи не заплющую очей, намагаючись збагнути минуле. Ота однорукість, одноногість, одноокість, оте рипіння протезів, що супроводжували моє дитинство, оті вдовині тужливі пісні, які переливалися через гарбу, що везла жінок "із ланки", оті кам'яні солдатики з автоматами на грудях, — на могилах, що значили вічний спокій і вічний подвиг, із роками стали помножуватися не лише на тисячі полеглих на Високому, — горизонт розширився до кордонів України. На таблоїдах історії закружляли мільйони. Скільки їх — вісім, десять мільйонів життів, зірваного цвіту з всенародного українського древа? Тих восьми мільйонів, що скуштували солдатської каші. І тих двох мільйонів остарбайтерів — (один із яких — мій покійний батько)? І тих п'яти мільйонів вдів — молодих 18—30-річних красунь дітородящих, материнство й жіночність яких вбиті на **тій війні**?

Перемога і тризна. Поминальні каша і хліб, і сто грамів, які назвали наркомівські. Горілка — чи не перша присмака від влади до солдатської каші. Круто соленої сталінським "Ні кроку назад!", його нещадним, немилосердним ставленням до інвалідів, до тих, хто побував у полоні чи на окупованій території, його вимогою "змивати кров'ю" солдатською зовсім не солдатські прорахунки і провали...

Урешті, хто не чув бойового кличу війни, яку назвали Вітчизняною? "За Сталіна!" "За нашу советскую родину!"... Я не бачила жодного фільму і не читала в жодній книжці радянського періоду, аби нащадки козаків кидалися в бій із гаслом "За Україну!" За ту землю, якої так хотів Гітлер, боячись голодної війни, за ту країну, яка понесла сорок відсотків втрат від усіх радянських втрат у Другій світовій...

Чи не в її літа Україна остаточно стала — на довгі десятиліття — зеленою латкою на карті "советской родины", а слово "українець" — лише записом у паспорті громадянина СРСР? Достеменно відомо одне: ті українці, що воювали з фашистами з гаслом "за вільну, самостійну Україну!", наркомами були протиставлені, — безапеляційно і жорстко! — тим, хто йшов у бій "За Сталіна!" А вмирали ж за неї і ті, й ті, — за Україну, єдину, неподільну, населену батьками і дітьми, братами і сестрами... Круто заварювалася солдатська каша, хоч і хлюпнув Хрущов у неї джерельної водиці, хоч і присмачів її Брежнєв олійкою солодких слів і першими ветеранськими пільгами...

Не за пільги вони воювали, тепер — ветерани, а тоді — чорні воли, що вивели переможну борозну в Європу. Не за ті мізерні товари на окремій полиці в сільській лавці, означеній табличкою "для ветеранов ВОВ", — таким був стиль 70-их...

За гідність свою потоптану, за страх дитячий, за сльози і кров матерів, за чисті води і за ясні зорі в батьківських криницях! За своє, за рідне, нерозмінне і непродажне воювали!

Тоталітарна система добре розуміла оту справжність, оту основу нетлінну, на якій і виткався червоно-чорний рушник Перемоги, що двічі перев'язав поранену смертельно Україну — вперше, коли відступали, вдруге — коли визволяли... Розуміла і використала сповна...

"Вдова цілує Перемогу у перепалені вуста" — написав Микола Вінграновський, поет, якого можна називати дитям війни. Скільки їх, українських стражденних і талановитих дітей, лишалося "під німцями"? Скільки уже нині немає? Уже й "дітей війни" все меншає, — що вже говорити про їхніх батьків і матерів?.. І їхні страждання справжні — і їх теж не оминала увагою система. І використовувала, і латала себе тою справжністю, і підперізувалася нею, і спиралася на неї. Перемога з роками перестала бути тризною. Усе більше маршів, бравурних і бравих, звучать 9 Травня. Усе більше пісеньок, безжурних і переможних, усе більше міді й латуні, а іноді й срібла (дзвенить на грудях!) — в такт маршовим колонам. Начебто й до Берліна йшли ось так, — поблискуючи хромом і дзвонячи підківками...

Віддаймо все злато й срібло воїнам, — вони того варті! Це вони дали нам право називатися народом-переможцем тієї війни. Многая і благая літа живим, честь і пам'ять загиблим! Та не перетворюймо тризни на торг, не робімо солдатської каші ритуальним ідолом, не варімо її в окремих казанках — соціалістичному, комуністичному, помаранчевому, біло-блакитному...

Перемога ж була — на всіх, одна-єдина. Як сказав Віктор Ющенко, і це суголосне багатьом: "Це була перемога милосердя над ненавистю, єдності — над розбратом, добра — над злом". Такий ось приклад усім нам. Пам'ять про Перемогу. І про Тризну.

Солдатська каша 60-річчя Перемоги. Всесвітні урочистості в Москві, багатобарвні, єдині. Кілька колон і мітингів у Києві. Який уряд і яку владу представляли Мороз, Ніколаєнко, Семенюк? Про яку перемогу глаголив Янукович?

Врешті, панове-товариші, чия Перемога? І хто ви, хто ми всі перед її знекровленим обличчям 45-го року?! Не вміємо бути на святі всі разом... Відступіться, дайте розгледіти й запам'ятати тих, що воювали. Не за владу — за життя...

Булькає солдатська каша, тягнуться до неї руки — зліва і справа, в якій — сіль, в якій — мед. І чомусь згадується українська народна казка про москаля, який варив куліш із своєї сокири у хаті бідної вдови. В її казанку, в її печі, з її сіллю й крупою. Куліш з'їли, сокира лишилася. Згодиться на нову кашу...

Але є й інші казки — там сокиру закопують у землю, бо це — сокира війни. Чи не час і нам її закопати, українську сокиру війни — в українську землю? І справити по ній тризну — без гучних гасел. На тризні ж бо треба пам'ятати і поминати...

Дуже приватно

● **Любов ГОЛОТА**

Фото **Ганни ОБОРСЬКОЇ**

САКРАЛЬНІ ОБРАЗИ

СИНІЙ КУПОЛ КАПЕЛИ

Київський художник Микола Кутняхов пише Святих Києво-Печерської Лаври, чиї образи ще не відтворювалися на українських іконах. Першою була постать Спиридона Проскурника, ніяких давніх зображень цього Святого не збереглося, та чи й були вони — невідомо. Микола Кутняхов розумів, що в іпостасі Спиридона Проскурника закладено саме його духовний подвиг. Тридцять років він служив проскурником Києво-Печерської Лаври, до цієї роботи ставили тільки дуже добру людину. Якось сталася пожежа, спалахнула піч, вогонь перекинувся на стелю. Спиридон Проскурник своєю накидкою накрив піч, і полум'я там вщухло, у фартух же набрав води і загасив пожежу повністю. Коли ченці прибігли на допомогу, то побачили, що і накидка, і фартух зовсім неушкоджені вогнем. Тож до цього святого моляться як до охоронця від пожежі. Ікону художник створив на замовлення київського храму "Неопалима купина", що на Оболоні. Нині працює над новим образом для цієї церкви — Святого Никона Сухого, кілька років тому його мощі були перевезені сюди з одного з храмів Казахстану. Його життєва історія ще давніша, в часи набігу печенігів він потрапив у полон, та оскільки був із дуже багатої родини, батьки спромоглися викупити його. Проте юнак відмовився, побачивши у своїй неволі провидіння Боже і покладаючись лише на Його волю у своєму визволенні. І диво сталося. Перетерпівши багато тортур (мучителі відтяли йому сухожилля на ногах, скували ланцями), на їхніх очах якогось дня бранець зник. І тієї ж миті опинився на літургії в Успенському соборі. Ноги його так само були скуті ланцями, він їх не знімав до кінця життя, виконуючи посильну роботу в храмі. Згодом його побачив один із воєначальників, упізнав свого колишнього полоненого і вражений розповів у храмі, як у всіх на очах зник Никон Сухий, мов розтанув у повітрі. Осмисливши це диво, печеніг охрестився сам і охрестив своє військо.

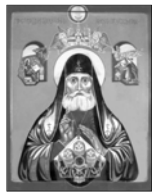

"У цьому образі мені особливо дороге те, що однозначно було засвідчено, як саме силою Святого Духа по своїй великій вірі він перенесений був із полону", — говорить Микола Кутняхов. Ікону він завершив до Великодня. Художник — глибоко віруюча людина, і в його житті був час, коли він стояв перед вибором — прийняти духовний сан чи залишитися в мистецтві. Тож шлях до іконопису почався давно, й особливий пейзажний живопис цього майстра його шанувальники прочитували як образ духовної субстанції Космосу.

"Ніби стоїш перед вікном, а за ним якийсь прекрасний світ, саме для мене. Принаймні дуже хотілося б там побувати. Мені здається, якщо дивитися на таку картину довго-довго, не відволікаючись, то можна ввійти в неї..." (Із Книги відгуків на виставці живопису Миколи Кутняхова).

У живописному світі Миколи Кутняхова можна слухати цикад із сусіднього поля і розглядати протуберанці на краю галактики, бо ці картини запрошують у виміри значиміші: простір Землі—Небес, адже весь Космос, власне, віддзеркалений у душі кожного з нас. Там займається і високе сяєво, і зрушують горизонти темні катастрофи. Бо нам часто буває зле. Та світлоносна енергія перетворює мальований краєвид на духовну оазу. Здається, що ласкаве Небесне Око прозирає з-за рожевіючого надхмар'я і тому погідний день на цих пагорбах і долинках, а дерева і струмки інтонують музиці небесних сфер. Такий ось піанний прелюд.

У цих полотнах шукаєш не географію знайомих місцин. Хоча краєвиди Карпат чи Подніпров'я впізнаються навіть без назв. Та не географію, а музичну тональність краще вислуховувати в його картинах. Микола Кутняхов — живописний композитор. Він уміє так організувати простір на полотні, вивірити гармонію кольорів, що переживаєш відчуття невагомості у рівновазі взаємозустрічних світлоносних потоків Неба—Землі. Бо для художника і Земля світлосяйне джерело. Здається мені, що з такою любов'ю ще жоден митець не розповів, що під нами не просто чорнозем, тектонічні розломи, а жива, одухотворена субстанція. Можливо, давно, в дитинстві планети, її дух відчували і розуміли наші предки. Принаймні оту міфічну красу первісної природи можна уявити по картинах київського художника. Завдячує своїй бабусі, яка засівала квітами подвір'я і город, перетворюючи сільське обійстя на маленький райок. Може, з тих вражень і витончена колористика його живопису, такі тональності не зганьбили б і живої пелюстки. Художник привчає наш зір до колористичних нюансів чи, що вірогідніше, лікує його. Притлумленому оку в моторошності життєвих і суспільних обставин просвітлює видноколі. Так, ніби шибку хтось чистенько витер — і видно вмитий сонцем Божий світ.

Крона дерева — як крило птаха. І, як у птаха — динаміка пензля: стрімкість і впевненість, але і плавність лету, сяюча тиша в повітрі. Це ще й від фаху: Микола Кутняхов — монументаліст, уміє освоювати великі площини. Він — автор численних робіт в архітектурі, у техніках мозаїки, вітражу, кераміки, енкаустики, металевої пластини, розпису. А майстерня професора Миколи Стороженка у Київському художньому інституті допомогла вдосконалити не тільки техніку. Мабуть, своя духовна вакцина в такого Учителя, бо всі талановиті учні його сповідують потім у творчості чистоту душі як закон гармонії. Небесне Око не дасть злукавити пензлю.

Микола Кутняхов і сам став Учителем. У Київській школі мистецтв № 6, яку давно очолює, він створив власну освітню програму для юних художників. Може, з ними зміниться на краще в майбутньому і реальне довкілля, як нині на полотнах їхнього Учителя. Не шукайте видимих ознак перетворення. Його полотна — це не промовлене вголос, а те, що вчує кожна окремішня душа, як одкровення тільки для неї.

● **Валентина ДАВИДЕНКО**

Синій купол капели підносять легкими крильми
херувими. І студять пілястри їм ніженьки босі.
Там сеньйора з покоїв, маленька креолка і мирт.
Небожителі й люди. І той, хто іще на порозі.
Хто з останньої тисячі років в дорожнім плащі
від пилюки й страху промиває засліплені очі
синім світлом капели і райським нектаром дощів,
рідним духом осель: рун овечих і крил, що тріпочуть.
О, сміливцю із пензлем! Ти ще малював, як співав:
те ягня у ковчезі, тонку облямівку на тозі,
і найменшого з нас, хто безсмертну щоку підставляв,
і в пилюці земній все того ж дивака на порозі.

ТВОРЧИЙ ПРОФІЛЬ

ОЧИЩЕННЯ ЕМОЦІЙ МИСТЕЦТВОМ

Майстерня Наталі Олександрівни й Надії Йосипівни Лопухових — під дахом тринадцятиповерхового будинку має дуже поетичний вигляд. Мати працює вранці, а дочка — увечері, щоб не заважати одна одній.

— Улюблений час — ніч. Найцікавіші ідеї картин народжуються вночі. Іноді приходять уві сні, — говорить Наталя. — У майстерні іноді здається, що це клітка, в якій ти самотня і зачинена навічно, іноді — володієш всесвітом і сяєвом зоряного неба. Тоді, мабуть, народжуються космічні мотиви "Берн взимку", "Відлуння синього кольору", такі характерні для художниці.

Біля стіни — дивовижна картина, котра заворожує мене своєю незвичайною композицією. Києво-Печерська лавра. Хрестовоздвиженський храм видніється крізь полум'яніючу гілку калини, причому, куполи видні зверху, а осіння гілка нібито пливе в небесах — Лавра з висоти пташиного лету. Казково таємничий колорит — пурпурові кетяги калини у вигляді барельєфа виступають із картини, повні життя і світлих відтінків кольору та сонця. І небо — глибоке, бездонне, пронизане золотими хрестами на куполах. Прикметно те, що такий яскравий сонячний пейзаж написано зимою, у темній холодній майстерні. А теплота душі художниці, яка струмить із картини, вражає.

Скрізь картини. Портрети. Гравюри. Пейзажі. На багатьох полотнах зображено квіти — іриси, жоржини, гладіолуси... Раптом у душі починає шуміти в унісон картинам Ніагарський водоспад любові, квітів, молодості, краси світу. Розглядаючи картини, переживаєш справжнє потрясіння. Чомусь одразу думаєш про катарсис — очищення емоцій мистецтвом. Від картин Наталі Лопухової струмує такий могутній потік чистих, найтонших і глибоких переживань, що мимоволі приймаєш їх у своє серце, забуваєш про незгоди, життєві невдачі й побутові проблеми. А залишаєшся наодинці з природою, світобудовою і вічністю.

Ось портрет Лідії В'ячеславівни Дерегус-Ресслер. 86-річна піаністка сидить, зіпершись рукою на крісло, у гордій позі. Аристократичний профіль, вишуканий вигин довгих пальців, пронизливий орлиний погляд живих і уважних очей видають не "рідкісний уламок дворянського минулого" (чи не диво, її однокурсником по консерваторії був сам Ріхтер, батько — відомий оперний московський співак В. Волков), а нашу сучасницю, жінку, яка виросла серед видатних людей — художників, письменників, музикантів. Її чоловік Михайло Гордійович Дерегус, відомий живописець і графік, народний художник України, учитель Наталі по аспірантурі, залишив помітний слід у батальному живописі, книжковій ілюстрації, все життя мріяв про нових учнів, котрим передавав би свою майстерність і глибокі знання.

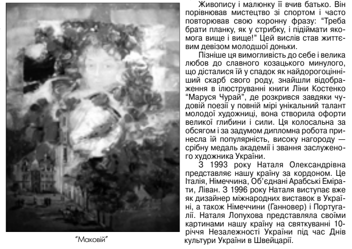

"Маковій"

Мама художниці — народний художник Надія Йосипівна Лопухова розповідає: "У дитинстві Наталя весь час малювала — і тільки українок у вінках та українців у шароварах, ліпила з пластиліну величезну кількість фігурок тварин за фотографіями. У шафі на полицях жив цілий зоопарк — витвір її рук. Відомий український скульптор Оксана Супрун переконувала батьків, що дівчинка буде скульптором. Любов до скульптури у Наталі залишилась і досі. У 1998 році вона ліпила манекени з пап'є-маше до виставки німецької моди "Мода — Мюнхен". Використовує об'єм, додаючи свою родзинку. Фарби накладаються об'ємно і саме під певний малюнок — використовується монотипний принцип живопису "по-живому".

Живопису і малюнку її вчив батько. Він порівнював мистецтво зі спортом і часто повторював свою коронну фразу: "Треба брати планку, як у стрибку, і підіймати якомога вище і вище!" Цей вислів став життєвим девізом молодшої доньки.

Пізніше ця вимогливість до себе і велика любов до славного козацького минулого, що дісталися їй у спадок як найдорогоцінніший скарб свого роду, знайшли відображення в ілюструванні книги Ліни Костенко "Маруся Чурай", де розкрився завдяки чудовій поезії у повній мірі унікальний талант молодої художниці, вона створила офорти великої глибини і сили. Ця колосальна за обсягом і за задумом дипломна робота принесла їй популярність, високу нагороду — срібну медаль академії і звання заслуженого художника України.

З 1993 року Наталя Олександрівна представляє нашу країну за кордоном. Це Італія, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ліван. З 1996 року Наталя виступає вже як дизайнер міжнародних виставок в Україні, а також Німеччини (Ганновер) і Португалії. Наталя Лопухова представляла своїми картинами нашу країну на святкуванні 10-річчя Незалежності України під час Днів культури України в Швейцарії.

Спілкуючись із художницею, все більше і більше захоплюєшся нею, розумієш, наскільки глибокий і символічний її автопортрет на тлі Лаври, який носить назву "Маковій". Маковій — це чудове свято, особливе улюблене в народі, коли святять у златоглавих церквах квіти, хліб і воду. Його витоки — в глибинах тисячоліть. Як справжня українка, Наталя Олександрівна пишається своєю історією. Автопортрет художниці у вінку з маків поєднує в собі ностальгію за минулим і авангардистські мотиви майбутнього. А головне — на портреті оживає прекрасний і неповторний образ нашої сучасниці.

● **Ніка КРИЖАНІВСЬКА**

ПОГЛЯД

№ 1137, або КОРИДА ЗІ СВИНЯМИ

Трагікомічне світобачення відмовляється від моральних абсолютів трагедії чи комедії, спирається на почуття релятивізму всіх критеріїв добра і зла. Такий світогляд трансформується в ті чи інші мистецькі форми під впливом духовної кризи, яка супроводжує переломні моменти історії.

З енциклопедії

ЛЮБЛЮ КАНТА І ЛЯЙБНІЦА

Хочу зробити те, що планую давно і на що не наважився досі: написати про Євгена Плужника. А почнемо здалеку. Чи знаєте ви, пані та панове, що таке корида? Знаєте, гаразд. А чи любите ви Гегеля? Ну, розвиток по спіралі, заперечення заперечення, діалектика... Любите? Я — не люблю. Хоча знаю багато розумних людей, які Гегеля шанують, навіть не маючи фахової причетності до філософії. А на моє запитання про цю людину на ім'я Георг Вільгельм Фрідріх здебільшого відповідають із певними застереженнями, бо любити (чи не любити) можна письменників, художників, артистів... мало кого, але ж не філософів. Може й так, але є філософи, яких я люблю. Натомість із Гегелем мене якось мирить лише те, що його матір звали Марія Магдалина, і що сам він передчасно як для філософа — помер від холери.

Зостається з'ясувати, до чого тут корида. Отож кілька слів про мого інститутського викладача марксизму-ленінізму на прізвище Берсенєв. Викладав нам Гегеля, нудьгуючи від свого викладу; був сліпий і раз-по-раз виймав із кишені антикварний "брегет" і слухав, як годинник відбиває час, — а скільки залишилося до кінця "пари"? Я деякий час намагався для себе, а не для іспиту, зануритися у філософію Гегеля. Одного разу підійшов до викладача і щось запитав щодо поглядів філософа на мистецтво. Берсенєв подумав і (дивлячись у мій бік неживими очима) почав відповідати трохи жвавіше, ніж говорив зазвичай. Ішлося про трактування трагічного, комічного й трагікомічного в драматургії. Та раптом Берсенєв замовк, усміхнувся — його усмішку я бачив уперше й востаннє — і запитав:

— Ви знаєте, що таке корида?

— Так, знаю.

— Трагедія — це коли вбивають бика, а якщо теля — це комедія. Трагікомедія — це корида зі свинями. — Послухав годинник і підвівся. — За мною вже прийшли... А назагал — краще читайте Канта і Ляйбніца.

Читати твори цих достойників я почав років через двадцять, але сьогодні можу сказати з чистою совістю: Канта і Ляйбніца люблю (хоча й із різних причин). Трагікомедії — деякі — лякають, викликаючи думки про те, що позаморальність їхніх героїв є не особливістю жанру, а питомою рисою Homo Sapiens, і що це — смішно.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТ?

Плужник, — насамперед, справжній поет, вартий пошанівку за вірші, а не лише за те, що його замордували більшовики. Але він написав трагікомедію "Змова у Києві". Вона залишається речовим доказом, вагомість якого гарно зрозуміли в НКВС і не второпали теперішні критики. Спробуємо ми.

Уявімо глядача, котрий в якомусь тридцятьпроклятому році завітав на культурний відпочинок до театру і слухає такий діалог між Батьком і Сином:

Син. *Дешеві наймити! Прикажчики нещирі! // Отара розпорошена й німа! // Нещасні вірники, зневірені у вірі! // Ви ж світ будуєте, де місця вам нема!*

Батько. *Перед тобою тут — радянський інженер, // Чия повинність — будувати, сину!*

Син. *Так. Ти будуєш їх СРСР, // Я хтів би будувати Україну!*

Це неможливо, скажете ви, це — фантазія. А як вам такий текст?

Ні, хто в минуле вріс
І вшир, і вглиб,
Зростеться із сучасністю
Навряд той...
Ми комунізм прийняти

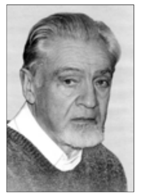

Ще змогли б,
А комуністи... це занадто!

Якщо хочете, це — кредо майбутнього "шістдесятництва": прийнятий комунізм, святий Ленін і збоченці-сталіністи, які запаскудили велику справу.

Плужник працював над п'єсою п'ять (!) літ, а поніс її в редакції та театри найстрашнішого 33-го...

На що він розраховував, запитаєте ви. Хитрував. Сподівався, що розумними будемо ми, теперішні, а совєцькі "органи" проковтнуть несправжнього хробачка на справжньому гачечку. *"Ти, кодло славлене, підлизи і рвачі, // Недоуки, нездари, кар'єристи, // Непотріб попередніх поколінь! // Присмоктуйся, братва! Вгризайсь, де можна гризти! // Бо влада ця вас винищить. Амінь!"*

У переліку дійових осіб "правильного" Батька автор рекомендує так: "Старий інженер, який повністю поділяє всі заходи Радянської влади". Натомість для Сина вибране вбивче амплуа "український шовініст". Подальші цитовані тексти проголошують Поет, цинік і пристосуванець, і навіть "Колишній петлюрівський отаман". Зверніть увагу: від радянської влади цей персонаж упродовж усієї п'єси ховається... в кутку за піаніно. "ЗМОВА У КИЄВІ" ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА — ЦЕ МІСТИФІКАЦІЯ, ФАРС, БУФОНАДА. Вустами тих, кого наперед — до злочину — і назавжди більшовики оголосили ворогами, письменник викладав свої думки, подекуди в афористичній формі: *"Де українців два, там і лінгвістів двоє"*, *"Почнеш у Києві, скінчиш на Соловках"*, *"Бій скінчено, і ми його програли! // А через що — це зрозуміло всім: // У нас були всілякі генерали, // Але солдатів не було зовсім"*, *"Все ж російський язик, зіпсутий навмання, // Це ще не українська мова"*, *"Розваживши як слід, // Я за Європу — проти Церобкопа"*. Тодішній літературний осавул і партійний наглядач за письменниками І. Кулик на пленумі Спілки письменників, мляво похваливши Плужника за "безперечний початок перебудови", рішуче бере бика за роги: все нібито гаразд, та коли "ви вчитаєтеся уважно в рукопис", то побачите, як важко Плужникові "позбавитись свого українського націоналізму".

Якого такого націоналізму, удавано дивується Плужник, — це не я націоналіст, це він — отой, що ховається за піаніно... Дарма. Автор "Змови" ще тут, мешкає на Прорізній зі своєю Галиною, в яку колись закохався до нестями і мало не силоміць закохав її в себе; читає свою п'єсу в театрі ім. І. Франка в Києві та в харківському "Березолі"...

ДИСТАНЦІЇ "ЗМОВИ"

У столиці й у Харкові беруться за постановку відповідно Кость Кошевський і Лесь Курбас. Є перспектива! Немає... Вже почався зворотний відлік секунд і ударів серця. Уже прошнурована і скріплена печаткою товста книга, в яку невдовзі впишуть число 1137 і Кошевський, і Курбас, і Кулик, і Микитенко (який сяде в його наглядацьке крісло), і сотні наших побратимів, причетних до літератури, і сотні тисяч тих, хто до неї причетності не мав, щезнуть у більшовицькій імлі.

Небагато я про Плужника читав, бо небагато про нього написано. Якщо поезія не викликає в теперішніх критиків двозначних оцінок, то роман і п'єси залишаються десь на маргінесі. А особливо — "Змова у Києві". Така, знаєте, критика — "через губу": бракувало, мовляв, Плужникові національно-демократичного гарту; слухаючи по радіо енкаведеєвську судову виставу над діячами СВУ, не наважився вийти на Хрещатик і заспівати "Ще не вмерла..." Мусимо вирізняти в цьому два аспекти — морально-етичний і фаховий, літературознавчий.

Щодо першого, то ми, теперішні, не маємо права оскаржувати тих, що згинули в Биківні чи на Соловках, за те, чого вони НЕ ЗРОБИЛИ: невідомо, на що в тих умовах наважилися б ми. Якщо йдеться про зроблене, то вражає сліпота в інтерпретації "Змови".

Хотів того Плужник чи ні, до кінця чи лише наполовину усвідомлював справжній жанр того, що написав, але йдеться не про трагікомедію, а про приховану

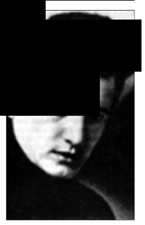

Євген Плужник

клоунаду. Другим у списку дійових осіб стоїть "Колишній міністр у гетьманському уряді", і йому ж належить перша репліка в 1-ій яві 1-ої картини. Яка? Ось слухайте: "Та-ра-ра-бум-бія..." Упродовж п'єси читаємо її багато разів. Не треба бути великим знавцем російської літератури, щоб пригадати симпатичного старого нікчему Чебутикіна з чеховських "Трьох сестер". Це — тональність, камертон для тих, хто має вуха.

А далі, добірне товариство, йде (не те щоб прозора, а демонстративна) імітація "Горя от ума", до смішного очевидна в організації діалогів, інтонаціях і, зрештою, в розмірах віршованого тексту. Плужникові навіть цього здається замало, і двічі він використовує довгий палець, щоб показати, звідки вітер віє: одного разу це пряма цитата (*"Дистанция огромного размера"*), іншого — цитата дещо модифікована і вмонтована в розвиток подій (*"Что за комиссия, как Фамусов сказал бы, // Советским инженером быть"*).

СТРАШНИЙ СУД НАСТАНЕ НЕ ТОДІ...

Все? Ні, звичайно: весело пустившись берега, Плужник пише шмат п'єси російською мовою. Це дозволяє продзвонити кілька афоризмів (*"Уже не первый год // Прислуга лучшая из бывших же господ"*, *"У них швейцар поставлен у дверей, // По-украински говорящий"*) і сказати нам — тодішнім і теперішнім — те, на що заслуговуємо: *"А весь их цвет, все, кем они гордятся, // Все их ученые, врачи, профессора, // Теперь укрАинцы и русские вчера, // Они хоть завтра в русских превратятся! // Ведь не напрасно же без всяческих затей // Они как русские растят своих детей"*. Гірко — але правда, сьогодні актуальна, як і 70 років тому.

Окремого абзацу не шкода для кількох слів про кінцівку п'єси. Все вже було: бутафорська змова "спеців" і "попутників", кохання і зрада, сарказм і лірика, щире горе і неприхований цинізм, самогубство і ремонт вагранки ("Робітники, кінчаючи працю, співають"). Нарешті фінальна сцена, яка має "проголосити", "узагальнити", "розставити крапки над "і""... А дзуськи! Плужник і є Плужник. Фінал (картина сьома, ява тринадцята) має аж дві короткі репліки. Ви пам'ятаєте фінал у Грибоєдова? Монолог Чацького, кульмінація, апогей, акме — а далі нявкає Фамусов: *"Что скажет княгиня Марья Алексеевна?"* Завіса. Те саме у "Змові". Сповнений смутку, розчарувань і зневіри Чацький (даруйте, тут він партієць Петренко) покидає сцену, а нікчема на прізвище Безмежний (!) клеїться до героїні: *"І тільки я один тобі лишився, Валентино!* (Подає їй руку). *Прошу!"* Все. Той нещасний Кулик, думку якого про "Змову" ми згадували вище, був хоча б на словах коректним до Плужника, та багато інших куликів лаялися мало не матірно: такий фінал??!! ЖОДНОГО ПОЗИТИВНОГО ГЕРОЯ НЕМАЄ У "ЗМОВІ", бо, коли йдеться про кориду зі свинею, найпозитивнішою здається сама свиня. Це називається антисоціалістичний реалізм, і за це покійному до пальця на нозі чіпляють бирку № 1137. Горе з розуму.

Часом мені здається, що Страшний суд настане не тоді, коли мертві встануть, щоб вислухати остаточні вироки собі. Цей Суд настане тоді, коли вони підведуться, щоб судити нас, живих, за байдужість і зраду. Коли та яким накладом видавали востаннє твори Є. Плужника? Його вірші гідні прикрасити будь-яку європейську літературу. Мусимо рухатися в Європу не лише з новим податковим законодавством, а й з усвідомленням своєї культурної гідності.

● **Володимир ВОЙТЕНКО**

АРТ-ПРОЕКТ

ЦЕ Я — САШКО ПОЛОЖИНСЬКИЙ...

Лідер гурту "Тартак" Сашко Положинський доволі неординарна особистість — принаймні про нього складається враження як про цікаву, амбітну та впевнену в собі людину. Він є взірцем справжнього сучасного українця, з якого потрібно брати приклад. Якби в нашій країні було більше таких молодих людей, її процвітання не знало б меж!

Для довідки: нещодавно "Тартак" покинули два учасники — гітарист Андрій "Муха" Самойло і ді-джей Валік Матіюк, котрі були у складі команди майже від початку її створення. Тепер вони повністю віддаються самовираженню у своєму новому проекті "Бумбокс". І, між іншим, доволі успішно: 20 квітня вийшов їхній дебютний альбом "Меломанія".

Про зміни, а також про деякі гострі питання нашого суспільства піде наша розмова.

— Ти брав активну участь у Помаранчевій революції. Які мав відчуття?

— Моя участь була не активнішою, ніж у сотень тисяч інших людей. Але мені було простіше, ніж їм, — бо я був ближче до вождів і далі від об'єктів блокування. Я мав змогу вчасно поїсти, погрітися, поспати — багато в кого зі справжніх революціонерів такої можливості не було... А відчуття були різними — були приємні, були не дуже...

— Сучасна молодь дуже розбещена. Яка, на твою думку, головна причина цього?

— Дивлячись, що ховається за словом "розбещена". Якщо "балувана", то це закономірно в умовах розвитку цивілізації та науково-технічного прогресу. Якщо "розпусна", то це і зменшення впливу школи та сім'ї на виховання, і збільшення впливу засобів масової інформації та Інтернету.

— Які заходи запропонував би для зміни загального (без)культурного процесу?

— Ну, я б створив спеціальний урядовий ідеологічний комітет із величезними повноваженнями й жорсткою позицією, який би здійснював організацію та контроль процесу культурного розвитку народу України.

— Ти довіряєш людям, а чи часто в них розчаровуєшся?

— Довіряю людям, але не в усьому, бо досить часто в них розчаровуюся... Але численні розчарування все ж таки не змогли вбити в мені віру в людей остаточно, тож я знову і знову продовжую їм довіряти... Про що часто потім шкодую.

— Як ставишся до дружби: "жіночої", "чоловічої". Є найкращий друг?

— Дружба є дружба — якщо вона справжня, то яка різниця "жіноча" вона чи "чоловіча"?.. Так, у мене є найкращий друг. Ми дружимо дуже давно, добре одне одного розуміємо, і я не пригадую жодної справжньої сварки між нами.

— Яке спілкування тобі більше подобається — реальне чи віртуальне і чому?

— Звичайно, реальне! Тому що бачиш людину, бачиш її рухи, погляди; відчуваєш її тепло, енергетику, запах; чуєш її голос, інтонації... Це — справжнє... А віртуальне — воно занадто штучне. І за формою, і за змістом.

— Як ставишся до "Гринджолів" на "Євробаченні"?

— Гадаю, це несправедливо. Я не вважаю "Гринджолів" гідними представляти Україну на цьому конкурсі.

— А чому "Тартак" брав участь у цьому відбірковому конкурсі поп-музики?

— Бо з'явився шанс; бо цікаво було перевірити свої сили у смс-голосуванні; бо була надія відтягнути на себе частину "гриндольних" голосів, щоб перемогла Ані Лорак.

— Які вбачаєш перспективи розвитку "Тартака" і "Бумбоксу"?

— "Тартак" і надалі займатиметься тим, чим займається впродовж багатьох років, — створюватиме нові пісні, даруватиме людям гарний настрій та позитивну енергію, підніматиме інтерес до української музики та мови, гуртуватиме однодумців, виховуватиме почуття патріотизму тощо. А "Бумбокс" незабаром стане дуже популярним — і в Україні, і за її межами, почне заробляти великі гроші...

— Хто наразі замінив Муху і Валіка?

— Ніхто не зможе нам їх замінити... Але зараз ми працюємо з гітаристом Антоном Єгоровим та ді-джеєм Віталієм Павлишиним і поки дуже задоволені цією співпрацею.

— А телезіркою ти став від задоволення? І яке амплуа тобі приємніше — телеведучого чи соліста групи?

— Я не став телезіркою і мало розрізняю в собі різні амплуа... І там, і там це я — Сашко Положинський... Мені подобається робити те, що я роблю, і я роблю це, бо мені воно подобається...

— Цікаво, на що би ти витратив мільйон?

— Ну, є деякі проекти... (*Хитро всміхається*).

● Розпитувала **Тетяна ТРЕТЯК**

ТВОРЧА ЗУСТРІЧ

ВІКТОР СТЕПУРКО: БАРОКО В МУЗИЦІ

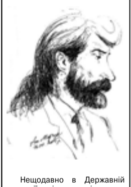

Нещодавно в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв України відбулася творча зустріч видатного сучасного українського композитора, викладача факультету мистецтв Віктора Степурка зі студентами та викладацьким складом академії. Ця подія відбулася з нагоди здобуття у 2005 році престижної державної музичної премії імені Миколи Лисенка, яку композитор отримав за значний внесок у розвиток української духовної музики, бо В. Степурко — засновник нового стилю в духовній музиці, який називають "нове українське бароко".

На зустрічі були присутні: декан факультету мистецтв, оперно-симфонічний диригент, заслужений діяч мистецтв України, професор Олег Мамченко, музикознавець, член Національної спілки композиторів України, професор Валерія Шульгіна, кандидат мистецтвознавства, хормейстер, професор Мстислав Юрченко. Виконавці: викладач Макарівської школи мистецтв Ганна Котигорошко (фортепіано), солістка Наталія Сивакова. На зустрічі панувала тепла творча атмосфера, звучали твори видатного майстра. Композитор розповідав про свій творчий доробок та шлях у мистецтві.

Тож побажаємо Віктору Степурку подальших творчих звершень на мистецькій ниві.

● **Анатолій МАРЧУК,**
член НСХУ,
лауреат міжнародних премій

СУЧАСНІ ЗАБАВКИ

СТРАТЕГІЧНІ ПЛАНИ «КОЗАКІВ»

Левову частку свого часу сучасна людина проводить за комп'ютером. Із ним вона і працює, і користується електронною поштою, і... грається у комп'ютерні забавки, які сьогодні стали неймовірно популярними і з кожним днем удосконалюються.

На українському ринку дуже багато імпортованих ігор, але й вітчизняні виробники не пасуть задніх. Так, у 2000 році київська студія GSC Game World упевнено засвітилася в Україні та за кордоном (гра була перекладена на 16 мов світу), запропонувавши ігроманам стратегічну забавку "Козаки: Європейські війни". Ця іграшка стала візитівкою студії GSC Game World. Над розробкою гри на початкових етапах працювало четверо осіб, активну участь брав і Сергій Григорович (нині генеральний директор студії), якому на той час було 19 років! Звичайне захоплення комп'ютерними іграми, притаманне кожному другому юнакові, переросло в роботу, яка приносить задоволення й неабиякі прибутки.

Гра "Козаки" — перша і єдина, створена в Україні нашою рідною мовою. Приголомшливий успіх першої частини спонукав виробників створити продовження. І нещодавно студія GSC Game World презентувала "Козаки 2: Наполеонівські війни". На прес-конференції, присвяченій цій події, українські творці комп'ютерних ігор поділилися секретами успіху своїх проектів. Під час створення гри вони консультувалися з представниками "Товариства археології і антропології" Дмитром Адаменком і Олексієм Руденком, саме вони підказували, на які історичні факти з епохи наполеонівських війн слід звернути увагу. Звісно, не обійшлося і без фантастичних елементів, зокрема військові дії російської армії на території Єгипту, але в цілому гра пропонує ненав'язливу й цікаву інформацію про окремі історичні події. У грі поставлено 6 націй-лідерів історії наполеонівських війн: Британія, Франція, Австрія, Росія, Єгипет і Прусія. Кожна з них має власний менталітет, особливості розвитку, військові можливості.

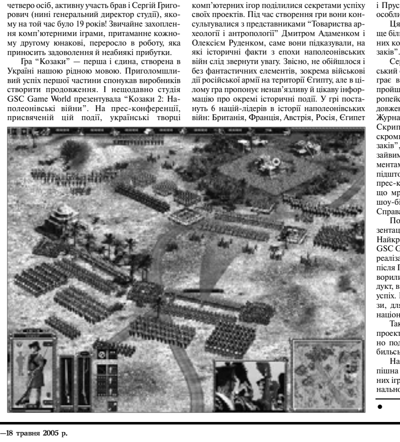

Ця віртуальна подорож у минуле приверне ще більшу кількість прихильників інтелектуальних комп'ютерних ігор, переконані творці "Козаків".

Серед її палких шанувальників — український співак Олег Скрипка, який заявив, що не грає в жодну іншу гру, окрім цієї. Він охоче пройшов перші випробування "Козаків" у європейських війнах і з нетерпінням чекає на продовження захоплюючих комп'ютерних баталій. Журналісти запитали, чи не збирається Олег Скрипка написати пісню для гри? Співак скромно відповів, що звукове оформлення "Козаків", на його думку, бездоганне, тому було б зайвим переобтяжувати гру додатковими елементами. Дружба зі студією GSC Game World підштовхнула Скрипку на відвертість під час прес-конференції, і він поділився з присутніми, що мріє про створення стратегії, присвяченої шоу-бізнесу з усіма його "чорними" аспектами. Справа за малим — написати сценарій.

Почуття гумору гостей та організаторів презентації сприяло піднесеному настрою зустрічі. Найкраще почувався керівник відділу продажу GSC Game World Сергій Грушко. Він заявив, що реалізація гри буде як ніколи успішною, адже після Помаранчевої революції про Україну заговорили на різних континентах і будь-який продукт, виготовлений на її теренах, приречений на успіх. Найбільше на вихід гри чекають французи, для яких "Козаки", по суті, символізують національний продукт.

Також студія активно працює над новим проектом. Це гра "Сталкер", в якій використано події, що сталися під час аварії на Чорнобильській АЕС.

На сьогодні GSC Game World не просто успішна студія, що спеціалізується на комп'ютерних іграх, це приклад талановитої роботи національного виробника.

● **Марія ГОЛОВКО**

КЛАСИКА

КОРОЛІВСЬКІ ОСОБИ В ОПЕРІ УКРАЇНИ

Кароль Шимановський

Рік Польщі в Україні подарував нам безліч цікавих мистецьких подій найрізноманітніших напрямків і стилів. За висловом Вальдемара Домбровського, міністра культури Республіки Польща та Голови Оргкомітету Року Польщі в Україні, музика була важливим елементом цього інтелектуально-культурного обміну. Україну відвідали чудові класичні та джазові музиканти, подивилися на нас та показали себе, і можна впевнено стверджувати, що ми одне одному сподобалися! Наприклад, Польський культурний центр уже давно знаменитий у київському мистецькому середовищі тим, що регулярно бавить шанувальників джазової музики чудовими концертами.

На урочистому концерті, який відбувся в Національному академічному театрі опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка, і який завершив Рік Польщі в Україні, прозвучала опера Кароля Шимановського (1988 —1937) "Король Роджер".

Шимановський, можливо, не такий відомий широкій публіці, як інші видатні композитори. У його творчості першого періоду (близько 1901—1914) помічають зв'язок як із Шопеном і раннім Скрябіним, так і з німецькою пізньоромантичною музикою (Вагнера, Ріхарда Штрауса, Регера). Під час подорожей в Італію, на Сицилію та до Північної Африки композитор почав цікавитися культурами Сходу й античності, і, повертаючись назад через Париж і Лондон, Шимановський познайомився з творчістю Дебюссі та Равеля.

У період І світової війни композитор жив у родинній Томашівці, періодично виїжджаючи до Києва з концертами разом зі скрипалем П. Коханським. Під час концертного турне у Сполучені Штати, Лондон і Париж Шимановський познайомився ближче з відомою вже для нього творчістю Ігоря Стравінського. Після повернення до Польщі композитор провів деякий час у Закопаному, де вивчав гірський фольклор, досліджував танці й пісні мешканців підніжжя Татр. Захоплення народною музикою надихнуло композитора на нову стилістичну хвилю, що ознаменувалася національним періодом у його творчості. У березні 1927 року Шимановський одержав посаду директора консерваторії у Варшаві, а після реорганізації був її першим ректором. Помер композитор у Швейцарії.

Шимановський посідає у польській музичній культурі XX століття, а також у європейській музиці взагалі місце, гідне видатного й майстерного композитора.

На жаль, глядачам не довелося оцінити сценографічну барвистість і видовищність постановки: опера була представлена в концертному виконанні, тобто без костюмів та акторської гри. Глядачі могли тільки уявити собі оригінальність сценічного вирішення вистави, милуючись фотографіями, надрукованими у програмі концерту (версія спектаклю 2000 року). Однак усі виконавці Великого Театру — Національної Опери в Варшаві, включаючи хор та оркестр, прибули в Київ у повному складі. Опера йшла польською з паралельним українським перекладом на світловому табло.

"Сицилійська драма" (дія твору відбувається у Палермо) народилася в уяві Кароля Шимановського ще 1918 року. Однак "завдяки" історичним і політичним подіям лібрето було готове лише в 1920 році, а оперу завершено в 1924. Історичні події, змальовані в опері, відбуваються у XII столітті в королівстві Сицилія, яким правив Роджер II із нормандського роду. Двір цього володаря служив притулком для акторів, поетів, учених, — король був шанувальником і меценатом мистецтв. Постать короля Роджера II — сина калабринського герцога, нащадка нормандських вікінгів, як і культура його сицилійської держави, що об'єднувала мистецтво Сходу та християнство, цивілізацію норманів із залишками греко-римської мистецької спадщини, зацікавили Шимановського (в 1911 році він перебував в Італії, також відвідував і Сицилію, і часто під час розмов із письменником — автором лібрето Ярославом Івашкевичем згадував сицилійські краєвиди та пам'ятки).

Літературна основа опери доволі чудернацька і помітно збігається з вагнерівським тяжінням до міту: адже в цьому творі певною мірою оспівується язичництво, а саме — святковий та хмільний культ Діоніса. Утім, Шимановський у своєму неагресивному зображенні цього культу, його лагідному й мирному трактуванні швидше оспівує не певну релігійну концепцію, а своє захоплення красою життя й любові, земною красою.

Треба зазначити, що поетична драма, створена Ярославом Івашкевичем, яка стала лібрето для опери, доволі специфічна, оскільки містить дуже мало драматичної дії. Сюжет опери можна передати у двох словах: Пастух, що наприкінці твору виявляється життєлюбним язичницьким божеством Діонісом, намагається спокусити своїм світоглядом нормандського короля-християнина Роджера II разом із його дружиною і почтом — і поступово досягає успіху. Втім, закінчення твору не є однозначним ствердженням діонісизму. Роджер не приєднується до Пастуха-Діоніса, а обирає власний шлях і віддає свою шану сонцю — тобто найдавнішому та найприроднішому божеству, від якого й понині залежить усе живе. Ось і весь зміст! Саме тому опера часто виконується у концертному варіанті і триває не більше двох годин (порівняймо з "Лоенгріном" чи "Борисом Годуновим", якими можна насолоджуватися протягом близько чотирьох годин). Хоча видовищна постановка, звичайно, може виправити слабкі місця містичного й дивакуватого лібрето.

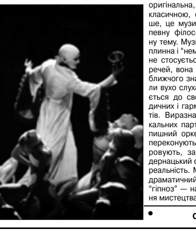

Проте барв вистачало в самій музиці. Дивовижна та зухвала, гармонічна мова Шимановського, яка дає можливість порівнювати його з найяскравішими європейськими композиторами "недавньої сучасності" та його польськими "нащадками", створювала приємне відчуття розніженого, споглядального спокою, катарсичного розслаблення, філософської медитації над перевагами та недоліками язичницького світобачення, і навіть експресивність вокальних партій виражала найчастіше внутрішньо-психологічні пориви, а не реальну дію. "Король Роджер" занадто оригінальна, щоб вважатися класичною, оперою. Швидше, це музичні роздуми на певну філософсько-релігійну тему. Музика цього твору плинна і "нематеріальна", бо не стосується матеріальних речей, вона захоплює після ближчого знайомства — коли вухо слухача призвичаюється до своєрідних мелодичних і гармонічних зворотів. Виразна мелодика вокальних партій, тембрально пишний оркестр не стільки переконують, скільки зачаровують, занурюють у чудернацький сон, паралельну реальність. Можливо, у наш драматичний час саме такий "гіпноз" — найвище завдання мистецтва...

● **Олена ЖУКОВА**

ПОМАРАНЧЕВИЙ ВІТЕР СВОБОДИ — НАД НІМЕЧЧИНОЮ

МИСТЕЦТВО БЕЗ КОРДОНІВ

У мальовничому місті Куксхафен, що на березі Північного моря, відбулася подія, яка стала знакового для України і для всієї Німеччини.

Йдеться про виставку, на якій було представлено твори восьми сучасних українських художників, і яка мала досить символічну назву — "Мистецтво вільної України". Німеччина вітала українських художників як представників демократичної європейської держави, з повагою, щиро та приязно. Виставка пройшла за дружньої підтримки всесвітньо відомих українських боксерів — братів Віталія та Володимира Кличків і була присвячена перемозі Віктора Ющенка.

Ця експозиція виникла завдяки зусиллям відомого українського художника, члена Національної спілки художників України, лауреата міжнародних премій, дипломанта міжнародних конкурсів, засновника нового стилю в образотворчому мистецтві — ***аванреалізму*** — Анатолія Марчука, для якого Куксхафен став другою Батьківщиною. А першою Батьківщиною художника є рідне село української глибинки Козичанка Макарівського району Київської області, де пройшли його дитячі роки. У Німеччині художник плідно працює протягом п'ятнадцяти років, неодноразово був стипендіантом тамтешніх будинків творчості. Він брав участь у 35 художніх виставках (лише в Німеччині), 25 з яких були персональними. Частину виставлених цього року робіт Анатолій Марчук уже показував у Генеральному Консульстві України в Гамбурзі — на виставці, яка проходила минулого року та була присвячена 13-ій річниці незалежності України.

Що ж до експозиції "Мистецтво вільної України", то на ній було представлено понад 100 картин. Окрім творів Анатолія Марчука, були експоновані полотна таких художників: Івана Пилипенка, Наталі Мет'є-Цимбалюк, Василя Федорука, Миколая Кочубея, Олександра Острогляда, Бориса Негоди та Михайла Вайнштейна.

Іван Пилипенко — член НСХУ, старший викладач Української Академії образотворчого мистецтва та архітектури. Його світлі, одухотворені картини написані в стилі неоімпресіонізму.

Наталя Мет'є-Цимбалюк — член Національної спілки художників Німеччини (ВВК). Після закінчення Української національної академії мистецтв та архітектури переїхала на постійне проживання до Німеччини. Навчається в університеті та у вищій Художній школі в місті Кассель. Представила свої нові полотна в стилі експресіонізму.

Василь Федорук — член НСХУ, старший викладач кафедри живопису Львівської Академії мистецтв. Його картини пронизані пошуком "внутрішнього світла".

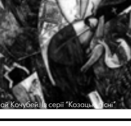

Миколай Кочубей. Із серії "Козацькі пісні"

Миколай Кочубей — член НСХУ, викладач Української академії образотворчого мистецтва та архітектури. Роботи М. Кочубея за мотивами українських народних пісень значимі своїм змістом, ідуть із глибин етногенетичної пам'яті, відтворюють сьогодення і співзвучні з духом часу. Художник розробляв художній дизайн пам'ятних та ювілейних монет України для Національного Банку, а також дизайн поштових марок України.

Олександр Острогляд — член НСХУ та Спілки художників Німеччини (ВВК). З 2000 року проживає в Німеччині (місто Гамбург), художник галереї "PS Gemälde aller ART". Сповідує живописний метод абстракціонізму.

Борис Негода — член НСХУ, заслужений художник України, доцент Кам'янець-Подільського університету. Працює в техніці олійної пастелі в реалістичному стилі.

Михайло Вайнштейн — член Національної спілки художників СРСР, пішов із життя 1981 року, але його твори встиг високо оцінити Марк Шагал.

Організатором виставки "Мистецтво вільної України" з німецької сторони був прес-секретар організації "Зідлюнгезельшафт Куксхафен" Ральф Козак, відзначений подякою Генерального Консульства України в Гамбурзі. На відкритті були присутні поважні гості: мер міста Куксхафен — Герд Раульф, члени Бундестагу — Енак Ферлеман та Ганс Хрістіан Біалас, Генеральний консул України в Гамбурзі Юрій Лазуто, а також політики, бізнесмени, представники мистецьких кіл, творча еліта Німеччини, і, звичайно, представники української діаспори. Ця подія мала великий успіх та резонанс у пресі, що сприяло підвищенню іміджу України в Європі та розвитку культурних зв'язків між Україною і Німеччиною.

Отже, Україна стає все популярнішою в Європі та й у всьому світі. Не лише як молода і вільна держава, а й як потужне джерело невичерпної енергії, що, власне, підтвердили українські художники своєю виставкою.

● **Анна БАГРЯНА**

ФЕСТИВАЛЬ

КИЇВ, ВЕСНА І ТЕАТР

Уже стало доброю традицією проведення щорічного Міжнародного фестивалю моновистав "Відлуння", що святкувало в прекрасні квітневі дні свій п'ятий день народження. Задуманий у 2000 р. незалежною організаційною групою (директор фестивалю — Ніна Мазур), він був підтриманий швейцарською культурною фундацією. "Відлуння" — єдиний від України член Міжнародної мережі фестивалів "one-man-show".

На цьогорічному святі театру було представлено 12 вистав із 9 країн світу, три з яких виконували київські актори. Традиційною сценою для фестивалю став столичний театр "Колесо". Характерною рисою для всіх учасників є широке звертання до кращих зразків класичної світової літератури, що сприятиме духовному збагаченню і зближенню акторів і глядачів із різних країн.

За словами Ніни Мазур, українські театральні діячі ще досить пасивні й багато з них відмовляються брати участь у фестивалі, очевидно, через брак матеріального стимулу. Звичайно, важко привабити сучасну театральну еліту самими дипломами та статуетками, передбаченими для переможців. Але, попри все, фестиваль відбувся й приніс справжнє задоволення всім шанувальникам Мельпомени.

● **Олеся ДЗИРА**

КОНТАКТ РЕФЛЕКСІЙ І КОМУНІКАЦІЙ

Днями завершився І Міжнародний український фестиваль документальних фільмів "Контакт", заснований Національною спілкою кінематографістів України, телеканалом "1+1" та Благодійним Фондом ім. Лариси Роднянської. Новий фестиваль отримав своє ім'я на честь першої в Україні незалежної студії документального кіно "Контакт", очолюваної Ларисою Роднянською, яка була одним із авторів ідеї створення цього кінофоруму.

"Відмітки на воді"

ФЕСТИВАЛЬ ЯКІСНОГО ДОКУМЕНТА

За словами президента кінофестивалю Олександра Роднянського (який і сам за фахом режисер-документаліст), документальне кіно — це майданчик для дискусій про те, яким має бути світ, в якому ми живемо, процес усвідомлення людиною контекстів свого існування. І хоча документальне кіно менш популярне, ніж художнє, та часто воно не менш цікаве. Адже життя підкидає такі сюжети, які виявляються куди більш захоплюючими за вигадані перипетії. Потрібно лише віднайти вдалу візуальну й текстуальну форму, — і тоді документальне кіно зможе успішно конкурувати з художнім. Як приклад такого успішного кіно варто згадати надзвичайно популярні французькі фільми "Птахи" і "Генезис" або переможця Каннського фестивалю "Фаренгейт 9/11".

На фестивалі гідно була представлена українська документалістика. Це й зрозуміло: по-перше, вона традиційно славиться своїм високим художнім рівнем, по-друге, в умовах різкого зменшення обсягу кіновиробництва, кінемитці переключились на документалістику — менш витратну галузь. Можливо, саме з цих причин на кінофестивалі змагалося багато українських якісних фільмів. Варто зазначити, що структура фестивалю включала в себе дві конкурсні програми — українську й міжнародну, причому наше кіно брало участь в обох. Узагалі ж за структурою кінофестиваль "Контакт" можна назвати родичем "Молодості", оскільки їхня структура виявилася дуже подібною. Так само — насичена програма конкурсних показів, серія ретроспектив, особливих подій. Зокрема на фестивалі було представлено ретроспективу стрічок кіностудії "Контакт", програму "Український документ 2004—2005", ретроспективу фільмів до 60-річчя закінчення Другої світової війни, київські хроніки з архіву РГАКФД, українську документалістику 60-их з архіву ЦДКФФА України, фільми всесвітньо відомих режисерів-документалістів Герца Франка, Франсуа Райшенбаха, Віталія Манського та інших.

ІСТОРІЇ, ЯКІ НЕМОЖЛИВО ВИГАДАТИ

Відкриття фестивалю виявилося доволі несподіваним, оскільки на нього завітав Президент Віктор Ющенко. Справді приємно, коли Глава держави щиро цікавиться непересічними культурними подіями. Традиційно після вступних промов і привітань відкриття продовжилося показом фільму "Троянди для синьйори Раїси" (реж. Наталія Іванова, Росія). Цю стрічку недарма демонстрували саме на відкритті фестивалю. Хоча фільм і російського виробництва, та виявилося, що його сюжет має стосунок до України. Ця життєва історія за драматизмом сильніша від будь-якої придуманої кіношної. А почалася вона ще в роки війни, коли в Німеччині зустрілися італійський юнак Маріо та українська дівчина Катерина, вивезені на примусові роботи. Вони покохали одне одного, у них народився син. Як не парадоксально, та завершення війни не принесло їм щастя. Їх розлучили, син Стефано дивом потрапив до батька, і в дорослому віці не полишав надії знайти свою маму. Він таки відшукав її — за допомогою Раїси Горбачової. А згодом уже літні Маріо і Катерина змогли одружитися після стількох десятиліть розлуки, нині вони живуть в Італії... Цей фільм надзвичайно зворушив не тільки глядачів у Будинку кіно, а й нашого Президента. На відкритті був присутній один з героїв стрічки — Стефано, якому Віктор Ющенко вручив для його матері орден на честь 60-річчя перемоги. Слід зазначити, що цей фільм потім продемонстрували в нічному ефірі каналу "1+1", і він мав небувалий рейтинг, якого вже давно не було в нічних програмах. Творці фільму скромно зазначають, що це завдяки саме цій надзвичайно зворушливій історії.

КІНОПОРТРЕТИ І КІНОЩОДЕННИКИ

Конкурсна програма виявила кілька тенденцій у тематиці та візуальному вирішенні. Зрозуміло, що ці особливості були різними в міжнародній та українській програмі. Власне, закордонна документалістика (переважно європейська) зорієнтована на долю окремої людини, не обов'язково видатної чи відомої. Отож акцент робиться на ретельному дослідженні внутрішнього світу людини, її почуттів і переживань, розмірковувань перед камерою, тобто виходить, по суті, візуалізований і озвучений щоденник особистості ("100 % людина" Т. Вінтерк'єра і Я. Далхова з Норвегії, "К'єлль" Т. Крістіансен (Норвегія), "Хорст Бухгольц... мій тато" К. Бухгольца та С. Хакер (Німеччина)). Власне, герої багатьох стрічок або перебувають у невпинному пошуку власної ідентичності, або з висоти прожитих років намагаються осмислити не просто своє життя, а загадку буття. Зокрема у "Відмітках на воді" Я. Зільбермана (Ізраїль) розповідається про чемпіонок із плавання, які колись утекли з нацистської Німеччини, — через багато років режисер фільму розшукав їх у різних частинах світу, — і перед глядачами оживають спогади молодих душею жінок. Або ж у "Que sera?" Д. Фарера (Швейцарія) торкається непростої теми гідної старості, яка цілком може бути такою, коли поруч живуть діти. (Варто зазначити, що ці два фільми стали призерами). З іншого боку, у представлених фільмах фактично відсутній соціальний компонент. Хоча були й винятки, як фільм "Душі Неаполя" В. Монікендама (Нідерланди), де перед глядачем розгортається строката панорама дивовижної італійської природи та контрастів соціального життя — від шокуючої бідності до казкового багатства.

Тематика української частини конкурсної програми — проблемніша і соціальніша. Не було також звичних для цього жанру історичних стрічок про видатних людей (зрештою, гарну добірку таких фільмів можна було подивитися у ретроспективах). Тем, які цікавлять наших кінематографістів, досить багато. Це й екологічні проблеми у стрічці "Пляж для англійського лорда" Романа Бондарчука — про цілком можливу загибель унікального природного середовища в Скадовську внаслідок хижацького та бездумного використання цих земель. Це й проблеми хворих дітей у фільмі "Інакші" Максима Суркова, де піднімається тема існування дітей-аутистів: їхній стан важко піддається нормалізації, та один із дієвих засобів полегшити їхній контакт зі світом — спілкування з дельфінами. "Мухи" Ольги Орєхової присвячені людям, які опинилися на звалищі — і в буквальному, і в переносному значеннях, і ця історія розказана небанально (особливо це стосується візуального ряду). Кілька стрічок відкривали перед глядачем несподівані сторони нашого життя. Наприклад, "Уроки арамейської" з циклу "Роксолани XXI століття" Юрія Терещенка розповідає про долю жінки, яка вийшла заміж за сирійця і якій довелося поїхати з ним шукати щастя на його Батьківщину, і оселитися в маленькому містечку, де розмовляють арамейською — мовою, якою звучали проповіді Христа. "Все по-старому" Єви Нейман — замальовка про вічну жіночність, яку не може пригушити ні радянський час, ні війна, ні похилий вік. А "Кіноманія" Ганни Яровенко розповідає про надзвичайний потяг людей до кіномистецтва, бо ж, незважаючи на безгрошів'я, у сучасному українському селі справжні ентузіасти знімають художній історичний фільм. Було й веселе молодіжне кіно — зокрема переможець фестивалю короткометражних фільмів у Клермон Феррані "Проти сонця" Валентина Васяновича. Цей фільм знято без дотримання "чистоти жанру" документалістики, він балансує на межі ігрового та неігрового кіно і цікавий тим, що кожен може потрактувати нехитру історію про молодого гончаря по-своєму. Були й три стрічки біографічного характеру, і всі три присвячені... Сергію Параджанову ("Блаженні в кінематографі" Олександра Столярова, "Я помер у дитинстві" Георгія Параджанова і "Небезпечно вільна людина" Романа Ширмана). Цікаво, що дві з них стали призерами (мабуть, особистість Параджанова така, що й фільми про нього виходять неординарні). Особливо цікавий серед них — "Небезпечно вільна людина", — бо ж історія життя представлена нестандартно, без штампів, та ще й із включенням маленьких анімаційних фрагментів, які ілюструють побрехеньки самого Параджанова... Справжній фільм-колаж, знятий на перетині жанрів, руйнує стереотипи про традиційне біографічне кіно. І звичайно, зважаючи на події осені 2004 року, не могли не з'явитися фільми, що їх висвітлюють. "Вибір темряви" Володимира Дубровського — експресивне порівняння подій 31 жовтня (до речі, день відомого свята Геловін) із шабашем нечисті, а "Український вибір" — мозаїка з найвиразніших кадрів, що зафіксували події, починаючи з літа, коли почалися передвиборні перегони, закінчуючи перемогою Майдану. Власне, ці виразні фрагменти навіть не коментуються, — звучать тільки слова політиків або простих людей, тож кожен може пригадати, як це було, чи сам розібратися, що ж таке український вибір. Цікаво, що при появі в кадрі одіозних представників нашої політики зал вибухав сміхом — отже, ніяких почуттів, крім презирства, вони до себе не викликають, і найкраща зброя проти них — сміх.

"Країна мрій"

"Небезпечно вільна людина"

ЗНАЙ НАШИХ!

Фестивальні нагороди розподіляло два склади журі — у міжнародній та національній конкурсних програмах. Журі, очолюване режисером Романом Балаяном у складі — член Європейської Академії Кіно Франсін Брюхер (Швейцарія), режисер і сценарист Віталій Манський, кінокритик, професор Абрам Клецкінс (Латвія), режисер Олег Фіалко визначило переможців у міжнародній програмі. Гран-прі й диплом за кращий конкурсний фільм отримала стрічка "Відмітки на воді" Ярона Зільбермана (Ізраїль). Призи за кращий повнометражний фільм отримали "Душі Неаполя" Вінсента Монікендама (Нідерланди) та "Que sera?" Дітера Фарера (Швейцарія). Статуетки за кращий короткометражний фільм не було присуджено. Як пояснили члени журі, не тому, що не знайшлося гідного фільму, а тому, що не могли остаточно вибрати серед трьох, між якими й розділили приз. Ними виявилися "Проти сонця" Валентина Васяновича, "Блаженні в кінематографі" Олександра Столярова та "Країна мрій" Лайли Пакаліни (Латвія).

Національне журі, до складу якого входили оперний співак Володимир Гришко (голова), режисер Сергій Буковський, історик кіно Анна Гереб (Угорщина), режисер Олександр Рожен, кінокритик Леонід Череватенко, винесло свій вердикт. Гран-прі та диплом за кращий конкурсний фільм присуджено стрічці "Мухи" Ольги Орєхової. Приз за кращий короткометражний фільм отримала стрічка "Інакші" Максима Суркова, а приз за кращий повнометражний — Роман Ширман за "Небезпечно вільну людину". Кілька фільмів також було нагороджено дипломами. Зокрема диплом дістався Єві Нейман за "Все по-старому", Олені Фетісовій за "Вероніку і саксофон" та Ганні Яровенко за "Кіноманію". Диплом за кращу операторську роботу вручено Роману Єленському ("Уроки арамейської" Юрія Терещенка). Приз глядацьких симпатій отримав "Український вибір" Руслана Гончарова. Призом за внесок у світове кіномистецтво нагороджено режисера Герца Франка (Латвія).

Перший фестиваль показав, що документальне кіно має свого глядача. Має воно і великий потенціал, і невичерпне джерело тем. Хочеться, щоб гарне кіно знайшло ширшу аудиторію. Можливо, варто продемонструвати по телебаченню хоча б переможців фестивалю? Адже перший "Контакт" засвідчив справжню життєздатність документального кіно.

● **Катерина ТАРЧЕВСЬКА**

Засновник:
Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора, відділ соціальної тематики
Євген ҐОЛИБАРД
279-49-47 (тел/факс)

Заступник головного редактора, відділ політики
Олександр СОЛОНЕЦЬ
279-49-47

Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Літературний редактор
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ культури
Катерина ТАРЧЕВСЬКА
270-55-57

Відділ літератури
Марія КРИШТОПА
270-55-57

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Оксана ПЕТРИЧЕНКО
278-63-69.

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті "Преса України" у середу. Зам № 3301219

Загальний наклад — 34800

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.
При використанні наших публікацій посилання на "Слово Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на півроку — 19,18 грн.

СТАРТУЄ «ЄВРОБАЧЕННЯ—

ЩО, ДЕ, КОЛИ

Пісенний конкурс "Євробачення—2005" матиме рекордну кількість учасників. На сцені Палацу Спорту буде представлено 39 пісень.

Конкурс триватиме 10 днів. Упродовж цього часу відбудуться численні репетиції, півфінал і фінал пісенного конкурсу. Київ прийме близько 10 000 гостей і 2000 журналістів: усі місця в готелях заздалегідь заброньовані, а 14 травня на Трухановому острові з'явиться наметовий Євротабір, де поселяться ті, хто любить фестивалі, але не має багато грошей, аби оплачувати дорогі готелі. Регламент "Євробачення—2005", а також технічне оснащення сцени є унікальними, їх було розроблено спеціально для України.

Усю інформацію про офіційну програму, культурні події, тури по місту, транспортування й тури за інтересами кияни й гості міста зможуть отримати в спеціальних довідниках.

Поблизу Палацу Спорту почав діяти прес-центр. Він складатиметься із довідкового відділу для роботи з документами, бюро резервування, фотослужби, прес-офісу Європейської мовної спілки. Його обладнано 150 телефонними лініями, лініями ISDN, 300 комп'ютерами, 600 Інтернет-з'єднаннями, телемоніторами, факсами і ксероксами.

Кожна країна проведе 30-хвилинну прес-конференцію після першої репетиції й 20-хвилинну — після другої. Після кожної репетиції максимум трьох журналістів буде допущено в "зону для швидкого інтерв'ю" для одержання коментарів артистів про їхні репетиції.

10 із 24 фіналістів визначено за підсумками минулорічного фіналу. За правилами ПКЄ, до поточного фіналу автоматично потрапляють представники тих країн, які в минулорічному посіли місця з 1 по 10. Окрім цього, до фіналу ПКЄ потрапляють країни так званої "Великої четвірки": Великобританія, Франція, Німеччина та Іспанія.

Із 15 учасників півфіналу ПКЄ—2005 до фінальної частини конкурсу потраплять представники 10-ти країн. Їх визначать телеглядачі у телефонному голосуванні, так само, як і фінального переможця конкурсу.

Порядок виступу учасників фіналу та півфіналу визначався жеребкуванням на зустрічі Голів делегацій ПКЄ, яка відбулася в Києві із 2 до 22 березня. У півфіналі конкурсу, який відбудеться 19 травня, першою виступатиме група Clobal Kryner із Австрії.

Жеребкування для визначення порядку виступів у фіналі проводиться з урахуванням того, що 10 учасників визначать у півфіналі.

Основними ведучими "Євробачення—2005" будуть Павло Шилко (DJ Pasha) та Марія Єфросініна.

Руслана та Володимир Кличко також братимуть участь у подіях "Євробачення—2005", але як запрошені зірки. Їхня роль у шоу стане сюрпризом для глядачів.

«СПРАВИ В КИЄВІ НАБАГАТО КРАЩІ, НІЖ ЦЕ БУЛО В РИЗІ ТА СТАМБУЛІ» — так думає режисер телетрансляції «Євробачення» Свен Стоянович

— Свене, як відомо, це вже Ваше третє "Євробачення" поспіль, після Риги та Стамбула. Скажіть, що нового буде в Києві, порівняно з попередніми роками?

— Дуже помітний прогрес, який робить конкурс "Євробачення", — це сцена. Дизайн і конструкція сцени стає щороку складнішою та досконалішою. Цього року ми матимемо справді щось абсолютно нове. Сцена, розроблена Михайлом Ільком, буде мати надзвичайно сучасний вигляд та технічне устаткування — майже кожен елемент, який ви побачите на сцені, є механізмом, що може рухатися: крутитися, пересуватися, рухатися вгору та вниз тощо. Отже, це буде дуже вдосконалена та сучасна сцена. Підлога теж буде інша, ніж раніше. Минулого року вона вже була скляною, але цього року в ній буде ще більше скла та ще більше світлодіодів.

— Як щодо нових телевізійних технологій?

— Ще ніколи на "Євробаченні" не було стільки рухомих камер, як у Києві! У всьому шоу буде задіяно двадцять з них, три з них працюватимуть у "Green Room" (кімната, де артисти чекають на свій вихід). Тобто, сімнадцять камер працюватимуть у залі, принаймні дванадцять з них рухатимуться: на рейках, кранах тощо. Це майже вдвічі більше, ніж минулого року.

— Яке обладнання зі Швеції, а яке буде місцевим?

— Шведського обладнання не дуже багато — кілька машин. Наприклад, я завжди привожу свій контрольний пульт, камери також будуть зі Швеції. Українським буде практично решта обладнання — системи для рухомих камер, крани, розбірні рейки тощо. Загалом, відсотків дев'яносто всього обладнання буде українським.

— Розкажіть про новий формат трансляції "16:9"? Які переваги це принесе глядачам?

— Це ще одна новація цього року, такого ніколи ще не було на "Євробаченні". Формат зображення 16:9 не традиційний для телебачення, він властивий, швидше, широкоформатному кіно. Глядачі виграють, бо такий формат набагато приємніший для перегляду, ніж звичний телевізійний, ми можемо помістити в кадр набагато більшу "картинку" того, що відбувається в залі, а це створює краще відчуття майданчика.

— У пресі була інформація, що під час шоу буде кілька хвилин трансляції з Майдану Незалежності. Чи є це у Ваших планах?

— Так, ми плануємо зробити спеціальний короткий ефір із Майдану Незалежності під час фіналу конкурсу. Це буде частиною прямої трансляції на весь світ. Але я не можу розповідати зараз більше, оскільки це — сюрприз.

— Що Вас вразило в Україні з професійної точки зору?

— Мене здивував сучасний рівень телевізійного обладнання, яке є в розпорядженні Національної телекомпанії України та в інших українських компаній. Я не чекав такого від України.

— Який найбільший виклик для Вас на "Євробаченні—2005"?

— Треба винайти сорок різних підходів, — особливий для кожної пісні, врахувати її емоційність, мову, хореографію, костюми. І це головний виклик "Євробачення" — зробити кожну пісню унікальною. Але ми зробили добрі шоу в Ризі та Стамбулі, і цього року в Києві зробимо ще краще!

● **Віктор ЗАГРЕБА**

НАШІ

«ҐРИНДЖОЛИ» — ЩАСЛИВЦІ!

Історія народження гімну Помаранчевої революції і його шалена популярність нагадують стародавні оповіді про створення епічних балад. Перейнявшись на мітингу ідеєю народного визволення, Романи відразу попрямували до студії, де за чотири години записали твір. Вони так просто й пояснюють: *"Слова цієї пісні — гасла народу, які лунали й лунають по всій Україні. А музику написали ми — гурт "Ґринджоли"*.

Зі ще "гарячою" піснею виступили на майдані Франківська. Земляки бурхливо відреагували. Не минуло й кілька днів, як пісня зігріла столичний Майдан Незалежності, без старань авторів домчавши в серце Києва на ґринджолах свободи.

Іноземні ЗМІ буквально засипали спантеличених "ґринджольців" запитаннями. Компанія "Ukrainian Records" видала сингл, до якого, крім оригіналу "Разом нас багато" увійшли ремікси ді-джеїв, а також друга пісня колективу — "Пора". Гурт зняв кліп, який з успіхом ротується на багатьох каналах. А 12 найпопулярніших хіп-хоп-виконавців Польщі записали свій варіант гімну, де приспів виконують "Ґринджоли". Музиканти взялися за новий альбом.

Але революція на те й революція, щоб перевертати долі народів і окремих людей. Понесло й "Ґринджолів" до успіху. У відборі на конкурс "Євробачення" за 20 хвилин голосування українці віддали за них 2247 голосів.

Найбільш приголомшеними виявилися самі "Ґринджоли". Потрапили до фіналу "під завісу", за два дні до виступу і, як самі зізнаються, ні на що не розраховували. Але ж... Не забуваймо, що всі ми починали дивитися відбірний марафон "Євробачення—2005" одними людьми, а закінчували зовсім іншими. Естети, мабуть, билися в судомах, а народ радів до нестями з результатів відбору.

Звернімося до музичних експертів. Ось свіжа думка авторитета від музики Кирила Стеценка: *"Разом нас багато" — це шлягер. Він має для цього необхідний мінімум. Тривалість до трьох хвилин (2,4 хв.). Починається із приспіву, а це — головна мелодія, головні слова, що накривають людей емоцією ейфорії, щастя. Цей настрій був паралельний налаштованості Майдану. Люди починали всміхатися, як тільки почули цю пісню..."*.

Чи зрозуміє пісню Європа? Для "Євробачення" створена нова версія пісні шістьма мовами. За ініціативою студії "Крила" та за підтримки громадянської кампанії "Пора" відзнято відеокліп "Razom Nas Bahato". Група успішно гастролювала в Європі. Ну, а важку для вимови іноземця назву гурту адаптовано, і то досить цікаво: "GreenJolly" — "Веселі й зелені". До речі, чітка асоціація з зеленим кольором, який буде домінуючим в оформленні "Євробачення—2005". Отож — уперед до перемоги? Чом би й ні?!

● **Марія ВЛАД**
Фото з архіву гурту

З ІСТОРІЇ КОНКУРСУ

Перший пісенний конкурс "Євробачення" відбувся у 1956 р. у м. Лугано (Швейцарія). Він виріс з італійського фестивалю в Сан-Ремо — улюбленого проекту француза Марселя Безенкона, який бачив у новому конкурсі шлях до об'єднання націй у повоєнній Європі. Головна мета конкурсу — стимулювання створення оригінальних композицій у галузі популярної музики. У першому конкурсі взяло участь 14 виконавців із 7 країн (по 2 пісні/виконавця на країну).

Сьогодні і країн, і співаків, які бажають узяти участь у конкурсі "Євробачення", так багато, що організатори час від часу змушені переглядати правила участі. Проте незмінним є одне: пісенне змагання відбувається серед представників країн-членів Європейського мовного союзу (ЄВи). Саме цим пояснюється участь у конкурсі співаків з Ізраїлю та інших країн, що знаходяться за межами європейської мапи.

Через те, що країн, які бажають взяти участь у конкурсі, більше, ніж можливих учасників, відбувається процедура попереднього відбору. Автоматично на "Євробачення" потрапляють претенденти від Великої Британії, Німеччини, Франції та Іспанії. Крім цих країн, на черговий конкурс потрапляють 10 країн, представники яких минулого року посіли найвищі місця. Ще 10 учасників виходять у фінал, отримавши найвищі бали в півфіналі.

Досі на конкурсі "Євробачення" більше за всіх щастило Ірландії: її представники 7 разів отримували Гран-прі. По 5 конкурсів виграли Люксембург і Франція.

Із пострадянських країн вдало виступили на "Євробаченні—2001" конкурсанти з Естонії (Танел Падар і Дейв Бентон здобули 1 місце), а на "Євробаченні—2002" — з Латвії (Марія Наумова також посіла 1 місце).

Росія бере участь у конкурсі з 1994 р., на сьогодні найбільшого успіху досягла співачка Алсу (друге місце в конкурсі "Євробачення—2000").

Україна вперше взяла участь у конкурсі 2003 р. (Олександр Пономарьов посів тоді 14 місце). А вже наступного, 2004-го року Руслана зі своїми "Wild Dances" принесла Україні перемогу.

Щодо громадянства виконавців обмежень не існує. Так, 7 років тому в конкурсі разом із британською групою "Waves" виступала Катрина Лесканіш, яка народилася в Америці. Іншою іноземкою, що виступала за Велику Британію, була Оззі Джина Дж., а гречанка Нана Мускурі представляла 1963 р. Люксембург.

До речі, в 1988 р. у конкурсі перемогла Швейцарія, яку представляла на той час ще нікому невідома співачка з Канади Селін Діон.

Існують суворі правила щодо фіналу "Євробачення". На сцені не повинно бути підсилювачів, барабанщик повинен використовувати ту ударну установку, яку надають йому організатори конкурсу. Використання "мінусовок" дозволяється лише за умови, що вони інструментальні. Крім того, будь-яка пісня тривалістю понад 3 хвилини ризикує бути дискваліфікованою.

За попередніми оцінками, трансляцію "Євробачення—2005" зможуть дивитися не менше, ніж 160 мільйонів глядачів на всіх континентах планети.

Вартість "Євробачення—2005" — 104 млн. 482,1 тисяч гривень. Із них із бюджету держави — понад 67 млн. грн., від Європейської мовної спілки — 22,7 млн. грн., від вартості квитків — 5,2 млн. грн., від спонсорів — 9,5 млн. грн.

БЕЗІМЕННІ ПЛУГАТАРІ

Я шукав заголовок для своїх роздумів про тернисту путь, яку долали українські вчителі Галичини на зорі XX століття до освітянської ниви, щоб зорати многовікове кам'яне поле темноти і безпросвітництва й посіяти на ньому живі зерна розумного, доброго й вічного. І врешті зміркував: заголовок — поруч, світиться на обкладинці книжки й мовби промовляє, що кращої, точнішої і справедливішої назви не знайти, ніж ота, що покликала мене до цих роздумів: "Безіменні плугатарі".

Безіменні плугатарі! Тисячі й тисячі їх живуть у селах, містах і містечках України, подвижницьким трудом орють знане тільки їм таємниче духовне поле, серце й душу віддають дітям — найдорожчому цвітові нації і вирощують Український народ, імення якого вперше в історії пишеться в Конституції Держави з великої літери. Безіменні, — бо хто піднесе їхні імена як прапор нації і випише на знаменах епохи, хто славить на сторінках газет, журналів і книг, у радіо- й телеефірі їхню тиху й героїчну працю? Та вони, вчителі, мабуть, і не дбають про власну славу, а щодня, у негоду та в спеку рідною стежиною йдуть до школи, йдуть і тоді, коли їм нездоровиться, ідуть, бо чекають їх діти. Є в безіменних плугатарів велике і вічне ім'я. Українець.

Ось із обкладинки книжки дивиться з вічності один із них — народний учитель Іван Федорак, а в українській літературі — письменник Іван Садовий. Дивиться крізь товсті скельця окулярів, добра усмішка на устах береже привітні слова, які вчитель-плугатар сіяв у дитячих душах, а письменник-плугатар на полі української літератури.

Чому я називаю безіменним цього чоловіка, який проклав глибоку борозну на освітянській ниві та в українській літературі? Бо це — витерте з нашої історії ім'я мудрого педагога й талановитого письменника в роки радянщини було засуджено на забуття і тільки тепер, коли постала незалежна Україна, воскресло з вічності. Чому я всім серцем люблю цього чоловіка? Бо прочитав його повісті й п'єси, відчув душею і глибоко сприйняв правдиве слово любові до України і дуже хотів би, щоб це слово прочитали тисячі й мільйони українців, бо воно утвердить їх у силі національного духу.

Згадую, як не раз і не два ми цілими класами зі Снятинської середньої школи імені Василя Стефаника ходили пішки до Русова, де народився новеліст світової слави. Відвідували музей письменника, йшли до Камінного хреста в полях, який виніс на високий горб селянин Іван Дідух із новели "Камінний хрест", вклонялися могилі Василя Стефаника, але ніколи не чули, що в цьому селі жив учитель Іван Федорак — письменник Іван Садовий, який народився 13 лютого 1890 року на Снятинщині Івано-Франківської області. Не чули, бо страх так скував уста людей, що вони боялися промовити й слово про вчителя, який був совістю їхнього села.

Я почув це ім'я влітку 1992 року, коли до видавництва "Веселка" теж мій славний краянин, уродженець села Русова Микола Плав'юк, Президент Української Народної Республіки в екзилі, приніс рукопис повісті "Весняний гамір" і сказав, що її автор — Іван Садовий, його колишній учитель. Попросив прочитати і, якщо твір сподобається, видати його окремою книжкою. Пан Микола повідомив, що Іван Садовий написав ряд повістей, оповідань і п'єс, і порекомендував їх пошукати, щоб нова книжка стала справжнім відкриттям для сучасного українського читача.

Бажання знайти твори невідомого Україні письменника зацікавило мене і поета Віктора Терена.

А робота над книжкою Івана Садового тривала. За пошуки втрачених творів письменника взявся і його колишній учень Теофіл Виноградник. Тримав постійний зв'язок із видавництвом, телефонував, писав листи, повідомляв, як іде справа, не раз бував у Русові та в Іллінцях, зустрічався з дочкою письменника Дариною в Коломиї, розшукував хоч якісь матеріали про улюбленого вчителя. Зрештою, потелефонував, що розшукав книги двох повістей і двох п'єс.

І ось одного доброго дня, десь уже під кінець важкого і трагічного для світу й для України XX століття, Теофіл Виноградник просто з поїзда поспішив до "Веселки" і як дорогоцінний скарб вийняв із дипломата кілька книжок Івана Садового, виданих у тридцяті роки. Це були повісті "Безіменні плугатарі" і "Танок смерті", а також п'єси, комедії-одноактівки "Посли до Відня" і "Побережники". Теофіл захоплено розповідав про пошуки цих видань, про поїздку до Караганди, де похований Іван Федорак, що був із дружиною і дочкою Дариною репресований більшовицькою владою, про зібрані матеріали про нього, а особливо про свого вчителя як людину, великого подвижника української справи, просвітянина і письменника.

Тепер, маючи три повісті і дві п'єси, можна було готувати до друку книжку, яка б повно представила сучасному читачеві творчість письменника Івана Садового, 110-річчя з дня народження якого наближалося в 2000-му році. Разом із Миколою Плав'юком ми вирішили здійснити це видання спільними силами — "Веселки" і видавництва імені Олени Теліги, яким керує Інна Білоліпецька, дочка Ярослава Плав'юка, мого давнього товариша з молодих літ, і Ганни Даниліви, моєї вчительки історії в Снятинській середній школі імені Василя Стефаника. А фінансово посприяти у випуску книжки зголосився меценат із Австралії, теж уродженець села Іллінці, односелець письменника Михайло Гоян зі своєю дружиною Марією.

> ***Чужа народові влада не давала вчителеві розгорнути крила, ганяла його, мов перекотиполе, рідним краєм, морила голодом і холодом, але не могла вбити віри в народ і його потужні духовні сили.***

Отже, всі ми, краяни з Покуття, вирішили таким добрим товариством воскресити мудре художнє слово письменника, повернути із забуття славне ім'я. Портрет сівача на обкладинку книжки виконав головний художник "Веселки", народний художник України Микола Пшінка, а редагувати текст узявся редактор, письменник, лауреат премії імені Максима Рильського Валентин Ціпко, який любовно і дбайливо поставився до кожного слова Івана Садового, щоб не втратити в мові галичанна пахощів рідного краю.

ПОВЕРНЕНІ ІЗ ЗАБУТТЯ
Іван САДОВИЙ
Безіменні ПЛУГАТАРІ

Повісті вразили мене великою правдою життя і високим рівнем художнього письма. Все, про що розповідав у своїх творах Іван Садовий, було близьке моєму серцю, адже я виріс у тих покутських селах, де вчителював Іван Федорак. Чимало знаю з розповідей мами і тата, самовідданих просвітян, які будували читальні в селах Микулинці й Залучча, що й досі стоять як духовні осередки культури. Тут, на Снятинщині, коло мого Залучча, в селі Завалля, де зливаються карпатські ріки Черемош і Прут, народився перший осередок Галицької "Січі", що вписала славну сторінку у визволення України. І основною постаттю в піднесенні національної свідомості й нескореного духу українців був народний учитель. Він усупереч волі австрійської та польської влади засновував у селах товариства "Січ" і "Просвіта", готував театральні вистави й фестини на громадських толоках, організовував хори і вчив дітей, був гнаний владою, але непохитний у своїх переконаннях і одержимості працювати для народу. Таким був і вчитель Іван Федорак, який пережив дві світові війни, зазнав разом зі своїм народом знущань від жандармів австрійських, російських (у час Першої світової війни), німецької поліції (в роки Другої світової війни) і карателів із тоталітарного режиму, які вирвали його з корінням із рідної землі й кинули в карагандинські шахти, де й помер і похований на чужині цей мудрий просвітянин із українського Покуття, якого мені хочеться назвати святим. Святим, хоча деякі священики в селах, бувало, більше служили владі, як Богові, і громили з амвонів просвітян і вчителів.

Світлу радість принесла мені ця незвичайна книжка. Я пізнавав у сільських учителях своїх маму й тата, хоча вони не були вчителями, але "Просвіта" і "Січ" виростили їх інтелігентами, які прекрасно знали літературу й тисячі українських пісень і виховали в нас, своїх дітях, високу пошану до вчительської праці.

Згадую вчителів рідного Залучча. Просвітянин Грицько Романюк створив у селі драматичний театр, у якому грала ролі вся родина Гоянів — Іван, Марія, Дмитро, Григорій і мій тато, який потім багато років керував сільським драмгуртком і вчив дітей музики в школі. Згадую щирим словом Дмитра Семелюка, директора школи й учителя німецької мови, Калину Оробець і Параску Воєвідку, вчителів молодших класів. Особлива шана моїй першій учительці Ганні Василівні Шкурган або, як у нас казали, — Ганнусі. Хата Шкурганів — світлиця української духовності — стояла по сусідству з нашою оселею. Тато Ганнусі був старшим братом у церкві й дуже шанованою людиною, любив сільську "Просвіту" і підтримував її. Його син Семен став народним артистом України, а онук Андрій — лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка. Така сім'я і така наша школа з великими традиціями українства. Тож коли ми обдумували у видавництві, як назвати книжку, щоб найповніше відобразити її суть, то, безперечно, кращої назви, як "Безіменні плугатарі", важко знайти. Справді, плугатарі на кам'яному полі, бо робота українського вчителя здавна не шанувалася владою, недарма батько каже синові Василеві Теребейку: *"Краще каміння товкти, як маєш бути сільським учителем"*.

І правду каже попадя Чижовська: *"Бідний той народний вчитель. Працює, наче віл в ярмі, а платня його собача"*.

Чужа народові влада не давала вчителеві розгорнути крила, ганяла його, мов перекотиполе, рідним краєм, морила голодом і холодом, але не могла вбити віри в народ і його потужні духовні сили. Звернемося до однієї зі сторінок повісті "Весняний гамір", яка є типовою для двох інших повістей та оповідань письменника:

"Чи тепер, чи в четвер, то ця доля мусила стрінути його. Вона заодно стрічає всіх тих його товаришів, що виходять зі своїм плугом на народну ниву.

Як буря, дощ чи хуртовина дошкулює рільникові, так саме і кожному безіменному плугатареві видимі й невидимі чорні духи жбурляють під ноги важкі колоди, дишуть на нього вогнем і зсилають на нього буревії та хуртовини".

Душею був щирий українець, а називався він — Іван Федорак (Садовий), народний учитель у селі Русів, де за польської влади тільки в цій школі велося навчання українською мовою. Право це виборов учитель разом із громадою, яка полюбила його всім серцем, разом зі своїм старшим вірним другом, геніальним письменником Василем Стефаником.

Особливої ваги твори приніс в українську літературу Іван Садовий. Вийшла його книжка, воскресло ім'я видатного письменника, що одним із перших у національному письменстві підніс високо ім'я українського інтелігента, захисника народу, будівничого України. Радий, що мої краяни вже багато зробили для увічнення пам'яті Івана Садового, збудували йому, колишньому засновникові "Просвіти" в Русові, пам'ятник перед школою, назвали його ім'ям вулицю. Але ще більше треба зробити в майбутньому. Потурбуватися, щоб обласна влада посприяла фінансово для перевидання книжки Івана Садового масовим тиражем у "Веселці" та видавництві імені Олени Теліги, провести вчительські читацькі конференції про творчість письменника, дослідити його внесок у літературу в дисертаціях. Адже це про таких, як він, сказав Іван Франко, виступаючи на вічу в Снятині: "Учителем школа стоїть". Наразі дякую всім прикарпатцям-покутянам за пам'ять про народного вчителя-письменника. А серед них — Миколі Плав'юку і Теофілові Винограднику за пречисту пам'ять про свого Учителя, "безіменного плугатаря", який вивів ціле покоління українців-ровесників у люди. Не забудьмо, українці, про цей урок і синівську шану до своїх Учителів, яких я з любов'ю називаю не тільки безіменними плугатарями, а Лицарями Нації.

> ***"Нашій інтелігенції не можна відмовити патріотизму. Та інтелігенція ніби щось рухається, але той рух є подібний до черепашиного руху. Вона сама жде проводу, жде принуки, а, передусім, вказівок. Іншими словами, інтелігенція наша ходить самопас. Вона потребує своєї організації і геніального організатора. Ця організація повинна би запрягти всіх до праці на всіх ділянках".***
>
> ***(Із повісті "Безіменні плугатарі")***

> ***"Народний учитель повинен любити свій народ і бути його духовним керівником. Він повинен виховувати той народ і тісно з ним зростатися".***
>
> ***(З повісті "Весняний гамір")***

● **Ярема ГОЯН,**
лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України

---

113 РІЧНИЦЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В. К. ЛИПИНСЬКОГО

ТОЖ РОМАНТИКА — ЧИ «ДЕРЖАВНИЙ ЕГОЇЗМ»?

Роль вищої освіти в становленні національної еліти як головного рушія української державності

Зануритися в наукову спадщину теоретика української державності В'ячеслава Казимировича ЛИПИНСЬКОГО спонукав автора інформаційний лист про науково-практичну конференцію у Волинському інституті МАУП ім. В. Липинського.

Суспільні потрясіння, що часто вирують в Україні, породжені давніми хронічними хворобами української інтелігенції. Однією з них є брак знань про вчення своїх геніїв. Цьому сприяла метрополія, яка століттями тримала українську політичну філософську думку під смертельною забороною.

Американський філософ і поет Ралф Емерсон (1803—1882) радив тим, хто прагнув досягти прогресу в житті чи суспільстві: "Запряжи зірку в свій візок". Українці не могли цього зробити, бо сиділи в чужому "візку". Їм заважала "егоїстично-матеріалістична темрява, що закривала шлях до найвищих цінностей", як писав В. К. Липинський.

Часто романтика, а не "державний егоїзм", властивий великим країнам, володів мисленням провідників нації. Російські можновладці свято виконували пораду германського політичного діяча Бісмарка (1815—1898), за якою "недостойно великій державі боротися за справу, що не стосується її власного інтересу". Підтвердженням цьому є виступ В. Путіна, який іронічно заперечував третій тур виборів Президента в Україні. Можна зробити висновок, що Росія, державний егоїзм якої виправданий історичним досвідом, добровільно ніколи не відпустить України, в якій вона вбачає власний інтерес.

Французький історик і соціолог Гійом Рейналь, ровесник знаменитого Д. Дідро, вважав, що народи бувають такими, якими їх зробила влада.

Не вдалося їй завершити мутацію української нації. Українські письменники, вчені допомагали народу побачити себе в поезії Т. Шевченка, у творчості Костомарова, Антоновича, Драгоманова, Грушевського, Липинського та інших діячів-мислителів.

Найоригінальнішим теоретиком української державності є В'ячеслав Казимирович Липинський. Його ім'я не згадується в "Советском энциклопедическом словаре". Науково-редакційна рада не могла назвати ім'я вченого, який деградацію українців пояснив перебуванням України в складі сусідніх держав, а також показав залежність інтересів народу від стану, в якому перебуває держава.

Не знають про нього та часто й знати не хочуть і тисячі доцентів, професорів, провідників освіти. Приміром, у програмі з філософії, передбаченій для складання іспиту кандидатського мінімуму, прізвище В. Липинського, як і філософські погляди багатьох інших українських мислителів, не згадувалося.

Історична спадщина Липинського сьогодні, в час реального становлення Української держави, надзвичайно актуальна. Історіографічне та соціальне обґрунтування ідеї української держави, роль еліти та провідників нації в реалізації цієї ідеї є отією потенціальною енергією, частота вібрацій якої спричиняє резонанс політичної думки, спонукає до дій.

Ідеї Липинського визріли не на хвилі якогось прозріння, а на основі глибокого вивчення й дослідження історичних традицій Козацько-Гетьманської держави, ментальності українців і географічного розміщення їхніх земель, особливостей становлення європейських націй, а також міждержавних змагань за панування у світі.

Ще давньогрецький поет Піндар (518—442 р. до н. е.) вважав, що непорушною основою держави є справедливість. Помаранчева революція вибухнула тому, що несправедливість у нашому суспільстві досягла критичної межі. Чекати природного панування справедливості в суспільстві марно. Кому ж тримати ту булаву? Державницькому інститутові, — відповідає нам соціолог, політичний теоретик В. Липинський. Він заснував нову державницьку школу, акцентуючи, що існування влади притаманне всім державам, а носієм влади є провідна верства, яка викристалізовується з середовища інтелігенції.

Липинський вбачав у державницькому інституті три джерела влади: військову, економічну та інтелектуальну. Хоча, на його думку, інтелігенція в державотворенні виконує допоміжну роль, та з її намету виходять і "войовники", і "продуценти". Інтелігенція усвідомлює, узагальнює підсвідомі, стихійні суспільні прямування. Вчений, як пророк, бачив носіями модерної державницької ідеї вихідців із селянського середовища. Чи не тому, що правда і справедливість викристалізовуються там, як хліб на столі. Оберігає їх від іржі працелюбність, наполегливість і кмітливість.

Внутрішню культуру, освіченість і професійність інтелігенції формує система освіти в державі. Відсутність української держави небезпечно деформувала частину інтелігенції, яка зневажила свою розумову працю, відмовилася від свого призначення розвивати і поширювати власну культуру, відкинула свій диплом про освіту, коли нині його можна купити на ринку. Відбулася небезпечна сепарація еліти на дві протилежні частини, в яких: 1) інтелігенти, що вирізняються своїм матеріальним і посадовим становищем, але з низькою національною свідомістю та посередніми розумовими здібностями; 2) ті, що вирізняються розумом і здібностями, проте не мають високих звань та посад, хоч і є національно свідомими людьми.

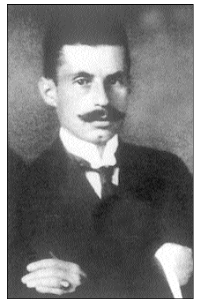

Цим процесом мудро керувала державна політика метрополії. Якщо на ґрунті української нації проростав геній, то можновладці або пересаджували його у свій палісадник, привчаючи, або висилали в Сибір, якщо він сам не втікав за кордон.

Український народ, ослаблений одвічним руйнуванням його генетичного коду, поступово ставав маргіналом цивілізації. Ось чому у вченні Липинського проблема побудови Української держави тісно пов'язана з роллю еліти та видатної особи в державі. Не забуваймо, що нинішня перемога Державності тримається на кладці, перекинутій над прірвою від України до Європейської цивілізації. У глибині прірви майже наполовину зденаціалізована українська людність, що проголосувала за Януковича. Якщо на цю кладку влади державна еліта допустить "проффесорів"-мракобісів, то вона швидко рухне. Падіння буде важким. Подальше життя — на російських милицях.

Дипломи, якими торгують в освіті, наносять державному будівництву такої ж шкоди, як і фальшива валюта.

Реальне опанування державними освітніми стандартами повинно увінчуватися дипломом державного зразка — документом, що засвідчує певний рівень знань. Якщо платна освіта не вписується в ці стандарти, то диплом повинен бути іншого зразка. В Україні назріла потреба інвентаризації не тільки засобів виробництва, зв'язку тощо, а й інтелектуального потенціалу громадян. Щоб на ринку праці та на владному олімпі свої послуги не пропонували люди вчорашнього дня, треба відслідковувати ріст професіоналізму фахівців при підвищенні кваліфікації в столичних внз, а не на периферії, де освітою керують колишні директори, що покинули свої недобудовані заводи та й подалися "проффесорувати". Кошти на періодичне підвищення кваліфікації можна знайти, якщо виполоти чиновницький бур'ян, що заполонив навчальні заклади посадами, які не несуть дійового педагогічного навантаження.

Недарма екс-міністр освіти акцентував увагу на герменевтиці освіти. Адже навчити студента, що не розрізняє арифметичних дій, користуватися диференціальним рівнянням, — це все одно, що читати лекцію, стоячи на одній руці. Листок для збору підписів про заборону "взятки" нагадує сільмагівське: "Галю, сметану не розводь, я вже розвела".

Студенти звіряють свій майбутній життєвий шлях із механізмом керівництва навчальним закладом, в якому вони отримали соціальний досвід. Дотримання норм та принципів демократії, законності, справедливості та гласності педколективом є запорукою позитивного досвіду, а отже, позитивного функціонування людини в суспільстві.

У вченні Липинського сила завжди збігається з мораллю. Ось чому до еліти він зараховував людей, які не тільки віддані національній ідеї, а й неперевершені професіонали своєї справи.

В Україні освітою часто керують не тільки непрофесіонали, а національні нігілісти. Держава, що передала освіту в руки бізнесменам, практично втратила владу над нею, отже, втратила й себе. Українські "facilitator-и" вищої школи застрягли в мокрій ріллі бездержавної освітньої парадигми. Занепокоєні можливою втратою професорських посад і звань деякі вожді освіти закликали голосувати за "проффесора".

Добре, що радником Президента з питань освіти не стала людина, що завела її в "абсурдокамеру", в якій її "епістемологія" осліпла, а "герменевтика" оніміла через брак інформації про творчість мислителів-державотворців рівня Липинського, а також творчість сучасних українських письменників. Залишилося термін "кейс-стаді" занести у "Великий тлумачний словник сучасної української мови" та згадати вічні принципи дидактики, на яких має ґрунтуватись навчання. Жодні вітри "глобалізації" не повинні знімати освіту з колії вічних моральних цінностей правди і справедливості. Хоча б тому, що "Коли справедливість зникає, то не залишається нічого, що могло б придавати цінність життю людей", — писав І. Кант.

Як скерувати всі сили розуму та волі освітян на побудову Української держави, до якої закликав нас Липинський? Як запалити їх прагненням пізнавати душу нації, лікувати її від хвороб сварливості, заздрості, хамства, нав'язування ярликів та невміння зорганізувати свою владу? Липинський радив заміняти керівників, "руйнуючих людські типи", керівниками, "будуючих людські типи".

На жаль, мозок більшої частини впливових людей напханий абстрактними марксистськими теоріями, які так і не знайшли ґрунту на українській землі. Зцілювати його можна лише повноцінною духовною їжею. Викладач, який не знає, звідки коріння і яка світова місія української нації, який не слухає українських пісень, рекордна кількість яких (200 000!) належить українцям, який не захоплювався шедеврами української культури, не здатний пишатися своїм народом. Він не впевнений, що націоналізм — природна моральна категорія, що спонукає громадян захищати свою державу, як мати захищає своє дитя.

Коли ж на полицях читального залу хоча б центральної бібліотеки міста лежатимуть книги письменників і науковців України, газети, журнали "Київ", "Дніпро", "Хортиця", "Березіль", "Холодний яр", "Борисфен" тощо, щоб не японці відкривали нам Україну, а ми самі?

Вища школа повинна задовольняти потреби суспільства у фахівцях із високою академічною фахограмою, здобутою навчанням. Це в її стінах повинна зніматися полуда брехні з власної історії, це в ній повинні досліджуватися процеси, що пригноблюють державницькі прагнення.

Українська державність переможе тоді, коли вона стане мислиннєвою домінантою кожного інтелігента, кожного освіченого громадянина.

> *В Україні освітою часто керують не тільки непрофесіонали, а національні нігілісти. Держава, що передала освіту в руки бізнесменам, практично втратила владу над нею, отже, втратила й себе. Українські "facilitator-и" вищої школи застрягли в мокрій ріллі бездержавної освітньої парадигми.*

> *Липинський вбачав у державницькому інституті три джерела влади: військову, економічну та інтелектуальну. Хоча, на його думку, інтелігенція в державотворенні виконує допоміжну роль, та з її намету виходять і "войовники", і "продуценти".*

> *"Недостойно великій державі боротися за справу, що не стосується її власного інтересу"*
>
> *Бісмарк*

> *Українська державність переможе тоді, коли вона стане мислиннєвою домінантою кожного інтелігента, кожного освіченого громадянина.*

● **Є. НЕВОДНИЧ,**
член "Просвіти"
м. Світловодськ Кіровоградської обл.

ПРАВОСУДДЯ

З МОВОЮ ДО СУДУ?

Українці відстоюють своє право на користування державною мовою в судах.

Спочатку була звичайна господарська справа. Приватний підприємець Ольга Власова з Кіровограда звернулася до господарського суду Одеської області з позовом до підприємства "КООПТОП" Одеської обласної спілки споживчих товарів про стягнення боргу за отриманий товар. Ця перша інстанція вирішила позов частково задовольнити. Як водиться, сторона, що програла, — підприємство "КООПТОП" — подала на апеляцію. І це було їхнє право. Так воно в усьому світі... От із цього моменту й розпочинається найцікавіше.

Одеський апеляційний господарський суд ухвалив прийняти апеляційну скаргу підприємства "КООПТОП" до розгляду. Все б нічого, якби це була "апеляційна скарга". Та ні, представники підприємства подали "апелляционную жалобу", тобто документ складено російською мовою. Не розглядатимемо зараз усіх перипетій судового господарського процесу. Не в тому річ... Хоча порушення у веденні справи в апеляційному суді були. Але залишимо це юристам. Важливо те, що ще на стадії досудового врегулювання спору позивачка повідомляла про свій інтерес користуватися в офіційних документах винятково українською мовою. Згідно зі ст. 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Відповідно до ст. 10 Закону України "Про судоустрій України", судочинство в Україні провадиться державною мовою, а відповідно до ст. 3 ГПК України провадження у справах з участю сторін, які перебувають на території України, знову ж таки, здійснюється українською мовою. Та Одеський апеляційний господарський суд узяв до розгляду "апелляционную жалобу", незважаючи на всі протести О. Власової. З чого справа, на наш погляд, уже переросла господарські межі. Бо не віриться, що в Одесі не знайшлося грамотних людей, які могли б скласти документ державною мовою. Це — або невігластво, або цілковита неповага до законодавства.

Подаючи касаційну скаргу вже до Вищого Господарського Суду України, Ольга Власова наголошує на тому, що відмова від участі в засіданні апеляційного суду через викладені вище порушення законів — це свідома громадянська позиція, а не спроба спростування невигідної постанови. Можна повірити, бо, нагадаємо, на першому етапі вона виграла справу.

Вищий Господарський Суд України визнав порушення Одеським апеляційним господарським судом норм матеріального та процесуального права, хоча належної оцінки порушенню законодавства про мови не дав. На жаль, не дав належної оцінки саме цьому порушенню і Верховний Суд України. Складається враження, що порушення мовного законодавства в нас у державі розглядається як щось другорядне. Між тим, це не менш, а можливо, — й більш важливі нормативи, ніж інші.

До речі, Ольга Власова у своїх зауваженнях не одинока. Подібні справи з приводу користування державною мовою виникають усе частіше. Українці вимагають поваги до своєї рідної мови. Але постає питання: невже порушенням прав людини щодо мовного законодавства в Україні розбиратиме Європейський Суд? Є над чим замислитися...

● **Радміла КОРЖ**

100 ДНІВ НОВОЇ ВЛАДИ: ДОСЯГНЕННЯ І ПРОБЛЕ-

Успіхи Президента Ющенка в зовнішньополітичній діяльності поза сумнівом. Їх визнав публічно навіть штатний оракул соціал-демократів(о) Леонід Кравчук, який не проминає слушної нагоди, аби з трибуни запустити критичні стріли на адресу нової влади. Закордонні поїздки Глави держави обійшлися в 5 млн. доларів із 7, передбачених для цих цілей держбюджетом на весь 2005 рік. Платників податків заспокоюють тим, що кожен витрачений на плідні контакти із зарубіжжям долар дає Україні 100 доларів зиску. Якби навіть було не так, то тільки нинішній авторитет України на міжнародній арені після років ігнорування, її успіхи на шляху до демократичної Європи варті й тих коштів, і тих зусиль, яких докладає Президент та його соратники.

Однак тривала відсутність Віктора Ющенка на терені материзни все-таки давалася взнаки: було відчуття непевності, яке завжди буває, коли відсутній господар, було падіння долара, що вдарило по гаманцях населення, тривав обмін дошкульностями між окремими членами уряду. Вочевидь, це не залишилося непоміченим для Президента, тому він без перепочинку приступив до внутрішніх проблем українського суспільства. Зокрема взяв участь у Всеукраїнських зборах представників місцевого самоврядування 26 квітня та в розширеному засіданні Кабміну 27-го. Власне, обидві події пройшли під знаком 100 днів нової влади, які минають на початку травня. Традиційно через 100 днів підбиваються перші підсумки роботи.

Президент Ющенко не міг не скористатися нагодою, щоб зробити перші узагальнення зусиль влади та внести певні корективи з прицілом на майбутнє. На зборах, які розглядали проблему місцевого самоврядування, Віктор Андрійович відзначив чотири принципові досягнення нової влади. Це:

1) Позитивні зрушення в соціальній сфері. Всі обіцянки соціальних виплат, які давалися перед виборами, все, що було сказано на Майдані про соціальну політику, — все виконується. За даними Кабінету Міністрів протягом першого кварталу доходи населення зросли на 25,1%.

2) Свобода слова й незалежність ЗМІ, — підкреслив Президент, — стають в Україні реальністю. Залишається завдання — закріпити високі стандарти журналістики й демонополізувати ЗМІ.

3) У країні утверджується правосуддя. Перед законом постануть усі, хто був причетний до вбивств журналістів, до інших правопорушень. І це бачимо навіч по численних кримінальних справах, порушених останнім часом проти колишніх чиновників, що й спричинило істеричний галас представників старої влади, а нині нової опозиції, про нібито політичні репресії.

4) Помітно збільшився приплив інвестицій у нашу економіку. Тільки за три місяці Україна за інвестиційними контрактами й відкритими кредитними лініями одержала понад 2 млрд. євро — більше, ніж за попередні п'ять років разом узятих. Це добра перспектива для економічного розвитку, це приємна ознака зацікавленості й кращого ставлення світу до нашої держави.

Фото з сайту:

Другодні на розширеному засіданні уряду досягнуті успіхи конкретизувалися у цифрах і фактах. За твердженням Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко, вдалося приборкати інфляцію, викликану популізмом старої влади, яка задля шкурних інтересів проводила необґрунтовану емісію грошей. Якщо за режиму Кучми—Януковича в четвертому кварталі минулого року інфляція була 6,3 %, то в першому нинішнього — 4,4 %, а на квітень за прогнозом цей показник становитиме 0,8 %. Знижено ціни на пальне, вжито заходів щодо здешевлення продуктів харчування, зокрема м'ясних. Збільшено розмір мінімальної зарплати та пенсійні виплати. Завдяки успішному виконанню програми "Контрабанда — стоп!" у березні від митниці отримано доходів на 85 % більше, ніж планувалося. А за квартал ця програма дала до бюджету 1,3 млрд. додаткових надходжень.

Президент діяльністю уряду загалом задоволений. На прес-конференції він сказав, що поставив би Кабміну найвищу оцінку. Але на самому засіданні уряду він був вимогливим і досить критичним. Зокрема негативна оцінка дана словесній перепалці між окремими урядовцями. Ющенко слушно наголосив, що не слід з'ясовувати конфліктні стосунки, які завжди бувають у роботі, на людях, а емоційні сплески слід гасити *"в закритому режимі"*. На думку Президента, кожне Міністерство повинне визначити для себе кілька конкретних завдань, про виконання яких треба буде відзвітувати перед Майданом. Віктор Андрійович у репліці визнав, що різкі коливання курсу гривні до долара небажані: курс має бути стабільним, і не треба запускати руку до чийогось гаманця через галузеві та інші інтереси.

Президент підкреслив: *"Лейтмотивом 2005 року має бути боротьба з бідністю. Ми маємо довести, що за один рік нову соціальну політику відчує кожен громадянин України, чи це дитинка, якій один день, чи пенсіонер"*. Зрозуміло, що це — непросте завдання: адже нова влада отримала в спадщину від попередньої влади 32 мільярди прихованого й публічного дефіциту бюджету — це серйозна загроза національній економіці.

Ющенко закликав уряд звернути особливу увагу на село, *"бо це колиска української нації"*. А також — підтримати малий і середній бізнес, оскільки *"це — особливий партнер нової влади"*. Настав час реформувати систему управління,

ПОГЛЯД

щоб наблизити владу до народу, а народ до влади. Важливо закінчити дооцінку об'єктів, приватизованих із порушеннями законодавства, і вивести з лексикону слово "реприватизація" — ніякої реприватизації не буде, бо *"жодної копійки на викуп майна не передбачено в бюджеті"*.

Урядові доручено також у тримісячний термін завершити розгляд конфліктів, які виникли з іноземними інвесторами. За словами Президента, *"Держдепартамент США кладе на стіл 11 проектів, де просить українську владу відреагувати на ті безчинства, які є"*. Ющенко висловився за захист іноземних інвесторів: *"Ми звертаємося до інвесторів: ідіть в Україну, вона ж вас чекає"*.

Президент поставив персональні завдання перед міністрами. Так, за ситуацію з проектом "Укриття" на Чорнобильській АЕС особисто відповідатиме міністр надзвичайних ситуацій Давид Жванія — протягом 30 днів йому доручено вивчити альтернативні пропозиції щодо цього об'єкта та обрати найдоцільніший. Міністр транспорту і зв'язку Євген Червоненко зобов'язаний запропонувати національний проект "Дороги України" на п'ятиріччя. Так само на п'ять років мають спланувати свою роботу Міністерства екології та освіти і науки (міністри пп. Ігнатенко та Ніколаєнко).

Керівника митниці п. Скомаровського попереджено про відставку у випадку, якщо до 1 липня на всіх митницях не буде наведено порядок та запроваджено систему "одного вікна".

Жорстка й вимоглива позиція Президента показала, що в країні є господар. Вона була з розумінням сприйнята урядом. Як заявила у своєму виступі Юлія Тимошенко, Кабінет Міністрів бере до виконання 17 першочергових програм, запропонованих Главою держави. Зокрема йдеться про програми "Соціальний прогрес", "Власність народу", "Територія якісного життя", захисту дитини, детінізації економіки, реформування агропромислового комплексу. Будуть також розроблені окремі програми щодо екології, літакобудування, відродження духовності й культури, інвестиційного забезпечення економічних процесів, наближення до Європейської спільноти. Окремо визначаються, як першочергові, програми "Ліки України", "Нова якість освіти та науки", "Розвиток малого та середнього бізнесу", а також "Магістралі України" та "Енергетична незалежність". І, звичайно ж, до першочергового виконання береться програма розвитку місцевого самоврядування, про що йшлося на недавніх Всеукраїнських зборах із цього питання.

● **Віталій КАРПЕНКО**

УКРАЇНА — НЕ РЕЙТИНГОВА ІНФОРМАЦІЯ?!

Нещодавно в агенції УНІАН відбулася прес-конференція за участю голови Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка Павла МОВЧАНА.

Хоча тема прес-конференції була зазначена як "Мовні провокації", що вже само по собі є важливим та актуальним, питання, які піднімалися, на ній розширили тематику не тільки до підсумків VII з'їзду ВУТ "Просвіта", але й до серйозної проблеми, яка пролунала на початку в заяві Павла Мовчана щодо досить дивної політики керівництва Національної телекомпанії, яке вже вдруге відмовляється посилати кореспондентів на заходи "Просвіти", мотивуючи свою відмову тим, що "це — не рейтингова інформація". Отже, для панів Стецюва та Самохвалова тема України, української перспективи, української мови, історії, культури та духовності — тема не рейтингова і не цікава. На жаль, за словами Павла Мовчана, це стає новим правилом Національної телекомпанії: не допускати на екрани тих, хто п'ятнадцять років боровся за незалежність та демократію, не показувати широким верствам населення справжньої еліти нації, яку об'єднує в собі на сьогодні "Просвіта".

Ця проблема приводить до невмінучого питання: "Що робить нова влада?" Точніше, ті, які, як зауважив Павло Мовчан, "вдягли шалики в останній місяць", ті, які зараз прикидаються жертвами старого режиму, не дивлячись на те, що навіть за старого режиму отримували за заслугами, і навіть ті, які підтримували всі демократичні перетворення в Україні. Так, як виявилося, одним із перших порушників Конституції України в питанні державної мови став віце-прем'єр Анатолій Кінах, який не спромігся представити нового губернатора в одній із областей українською мовою, а вів засідання російською. Як це кваліфікувати: неповага до народу, невігластво чи просто байдужість? Виходить, що питанням поводження своїх владців та радників повинен зайнятися особисто Президент. Те, що проходило за старого режиму, не може плавно переходити в сьогодення.

Незважаючи на "нерейтинговість події" (за визначенням керівництва Національної телекомпанії), присутніх журналістів цікавили як становище мовного питання в Україні, особливо з останніми політичними спекуляціями на цій тематиці, так і інші питання, що піднімалися на нещодавньому з'їзді і знайшли відображення в документах, прийнятих з'їздом. Це й питання визнання ОУН і УПА воюючою стороною на боці українського народу під час і після Другої світової війни; питання українського інформаційного простору; українського книговидавництва; питання про позначення в паспорті національності громадянина; політика наших ближчих сусідів щодо України тощо.

Назвати ці теми неактуальними для держави не наважиться жоден із патріотів України. Ми сподіваємося, що небайдужі журналісти донесуть до громадян саме ті теми, до яких суспільство виявляє інтерес.

«ПРОСВІТА» СЬОГОДНІ

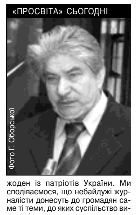
Фото Г. Оборської

● **Радміла КОРЖ**

ТАК БУЛО

СМІЛИВЦІ ОУН-УПА БОРОЛИСЯ І В КОНЦТАБОРАХ

1948 року кремлівські вожді й стратеги вирішили утворити особливі спецтабори суворого режиму — виключно для політв'язнів. Це був період розгортання "холодної війни" між країнами вільного світу та московським "табором соціалізму".

Тоді імперія ГУЛАГ збагатилася грандіозними таборами жорстокого режиму: "Речлаг" — Воркута, "Степлаг" — Казахстан, "Берлаг" — Колима, "Горлаг" — Норильськ, "Озерлаг" — Іркутська обл., "Мінлаг" — Інта, "Дубравлаг" — Мордовія.

На вікна бараків терміново навішували міцні залізні ґрати, двері вковували товстою бляхою і начіплювали на них сталеві штаби з важкими тюремними замками. У кутках бараків ставили великі дерев'яні діжки для гігієнічних потреб.

Було дозволено писати тільки два листи на рік. І лише найближчим рідним. Але їх часто конфіскувала жорстока табірна цензура. Багатьох в'язнів нерідко водили із зони мешкання до місця праці закованими в наручники. Були випадки, коли розлючені конвоїри випускали автоматні черги прямо в колону в'язнів, убиваючи кількох чоловік одразу.

У регіоні Воркути було 69 концтаборів "Речлагу". В нашому, що обслуговував 7 шахту, перебувало близько 5000 в'язнів. Шахта працювала безперебійно в дві зміни. Мала два горизонти під 100—150 метровим шаром вічної мерзлоти. На поверхні були допоміжні структури: шахтоуправління, склади, котельня, цехи (мехцех, електроцех), кузня, деревообробний цех, бригади, що відбирали породу від вугілля і завантажували вуглевозні ешелони, тощо.

Українців було відсотків 70—80 у кожному таборі.

У 1948 році, на 501 колоні, що була далі за Воркутою в напрямку Салехарда, де начальником був полковник Барабанов, — один із багатьох катів ГУЛАГу — спалахнуло велике повстання. В'язні роззброїли охорону двох таборів. Захопивши зі складів харчі та зброю, вирішили рухатися на південь двома колонами. Довго, з важкими боями, проривалися білою сніговою пустелею тундри в напрямку Північного Уралу, щоб добратися до тайги, яка своїми лісами змогла б сховати повсталих.

Проти обох колон була кинута ще й військова авіація. Багато днів авіатори переслідували непокірних, виснажених бунтівників, викошуючи їх із кулеметів на білому снігу. Останніх сміливців перестріляли вже перед Уралом...

А ми в таборі жили своїм життям. Завжди напівголодні, одягнені в зеківське лахміття, з великими чорними, на білих квадратних латках, номерами, що були нашиті на шапку, на спину, рукав і коліно, плентались в колонах п'ятірками, тримаючи один одного під руку, в супроводі лютих автоматників та під скажений гавкіт псів-вівчарок із табору до шахти (відстань 1,5 км) і назад. А після важкої виснажливої праці в підземеллі нас знову лаштували в колону, ретельно обшукували й відводили в зону мешкання. Там ми могли похлебтати тюремної баланди, отримати пайку вівсяного хліба з гостюками та шматок червоної страшенно пересоленої риби.

Перепочивши в замкнених бараках, кілька разів перераховані, ми щоразу були обшукані та знову конвойовані на шахту добувати вугілля ненаситній країні "найсильнішого в світі соціалістичного суспільства".

Зона шахти й зона табору були обнесені кількома рядами густо наплутаного дроту, сторожовими вежами, на яких стирчали солдати з кулеметами "Дехтяр" та автоматами ППШ. Від вежі до вежі, на ланцюгах, прикріплених до розстелених дротів, бігали сторожові собаки.

Крім того, довкола всієї Воркути було ще одне кільце "оцеплення", де на невеликих пагорбах рівнинної тундри розташовані були укріплення з вогневими кулеметними точками.

У нас не було часу навчатися в інститутах та університетах. У роки Другої світової війни, під час запеклої визвольної боротьби українського народу на два, а то й три фронти за свою державу, ми, тільки-но зіп'явшись на ноги, брали до рук зброю, відібрану у ворогів, вливалися до лав борців за волю України. Йшли в підпілля ОУН, ставали воями УПА. Оволодівали хистом конспірації, веденням пропагандистської роботи з населенням. Ми ризикували життям своїм і своїх рідних.

У тюрми чи концтабори потрапляли лише поранені або ті, кому на вулиці раптово скрутили руки. Основною багатомільйонною масою українців, що заповнила ГУЛАГ, була проста селянська молодь із середньою чи неповною середньою освітою. Але дух повстанський, козацький у нас уже збудився.

Сумні дати нашої історії відзначали одноденною голодовкою: Полтавський бій, Крути, Базар, дні загибелі Петлюри, Коновальця. А святкові дні: Різдво, Великдень, День Соборності, Шевченківські дні, народження Франка, Лесі Українки та інші славні дати також прагнули відзначити — спільно повечеряти, прочитати доповідь на певну тему чи ще якось. Крім такої роботи між собою, ми налагоджували дружні стосунки з литовцями, латишами, з представниками кавказьких, середньо-азійських народів.

А режим усе жорсткішав, особливо після призначення начальником "Речлага" генерала Дерев'янка.

Колаж Є. Голибарда

Адміністрація концтабору підбирала "своїх" людей із-поміж в'язнів, наставляла їх на посади нарядників, помпобитів, десятників, пожежників зони і шахти та на інші "теплі" місця. А ті зі шкури лізли, щоб вислужитися перед начальством. Добре була розвинена мережа таємних агентів-стукачів, яких "кумові" вдавалося завербовувати обіцянками швидшого звільнення чи легкої праці тощо. Серед такої табірної адміністрації із зеків, що особливо вислужувалися перед начальством, були справжні нелюди.

Особливою жорстокістю над зеками 7-ої шахти відзначався один комендант із колишніх власівців на прізвище Рум'янцев. Він був могутнього зросту, з квадратним обличчям і величезними кулаками. Одного вечора наглядачі знайшли цього посіпаку під бараком БУРу з сокирою, по обух загнаною в голову. Вчинився гамір. У всі бараки збіглися наглядачі чи солдати охорони. В'язнів вишикували, перераховували, перевірили пульс у кожного. Але так нічого і не вияснили для себе. Затягнули свого слугу на цвинтар.

Наприкінці 1949—1950 рр. світова громадськість підняла питання: "Хто замордував 15000 польських офіцерів — полонених у Радянському Союзі?" Сторінки радянських газет "кипіли" статтями зі "свідченнями", аргументами й доказами того, що ту криваву справу здійснило не НКВС, а німці. Читали ми ті матеріали, а самі добре знали, що поляків тоді розстріляли енкаведисти за наказом Сталіна і Політбюро ЦК компартії.

1950 року йшла жорстока війна в Кореї, в якій брали участь московські та китайські комуністи зі своїми "добровольцями" і зброєю. У Кореї комуністична і проти неї демократична потуги світу мірялися силами. Тоді ж стався розрив між Сталіним і Тіто. Радіо і преса розпалювали страшну ворожнечу між Радянським Союзом і Югославією.

Усі ці обставини наводили нас на роздуми, що на випадок вибуху третьої світової війни західним країнам досить направити військово-транспортні літаки зі зброєю, скинути її політв'язням таборів суворого режиму, аби мати свої армії в тилу Москви. Нас уже тоді вважали п'ятою колоною в середині Совєцької імперії.

У Кремлі все це добре розуміли, тому й утворили такі пекельні табори, щоб при нагоді й потребі знищити всіх фізично. Відомо, що кривавий комуно-московський режим не зупиниться ні перед чим.

Тому ми обмірковували, як згуртувати наших хлопців при потребі відсічі. Яку можна придумати зброю у наших умовах, щоб не з голими руками стати проти вишколених і добре озброєних енкаведистських убивць. Ми вже мали неабиякий досвід підпільної боротьби, але тут були зовсім інші умови. Система трійок та п'ятірок не підходила. Адже, ухопившись за один кінчик нитки, кадебісти розмотали б увесь клубок. Але без доброї організації не обійтися. Якоїсь структури в нас наче і не було. Але в кожній бригаді, у кожному бараці були свої надійні друзі. Вони користувалися авторитетом серед інших побратимів. Їх поважали, до них прислухалися. Таким вірили інші й, за потреби, готові були виконати будь-яку вказівку чи наказ. Ми були пов'язані якимись невидимими нитками. Розумілися між собою з одного погляду.

Іноді з'являлися листівки, що закликали до боротьби з гнобителями, до утворення гуртків ОУН у таборах. Подібні речі ми зразу присікали, відкидали будь-яку писанину і структуризацію. Бачили, що все було зрозуміло без зайвих слів. Одночасно велася вперта, наполеглива робота з пошуку і розробки підходящої зброї та її масового виготовлення. Пропозицій було багато. Найбільш підходящим винаходом виявилася ручна граната особливого типу з подвійним осколочним кожухом. Було винайдено до неї і своєрідний ручний детонатор. Тепер можна було обходитися без електричної іскри. Все це ретельно перевірялося багато разів. Випробування проводилися в старих, далеких, покинутих штреках шахти. У цих потугах і випробуваннях брала участь обмежена кількість людей: Володимир Юрків, Микола Головай, Володимир Караташ, Петро Траклер. Одного разу Юрківу порвало пальці руки, коли непередбачено вибухнув детонатор. Іншим разом при вибуху гранати мені на шапці повністю відірвало вухо. Нарешті, задовольнившись добрим результатом свого винаходу, ми приступили до серйозного виготовлення гранат і мін.

На території шахти в темних закутках і особливо в нічну зміну запрацювало виробництво такої зброї. До цієї дуже ризикованої роботи заанґажовано з півтора десятка надійних членів організації. Одні роздобували амоніт і запали до нього. Інші паяли і зварювали корпуси гранат. Зі складів треба було діставати бляху для тих корпусів і товсті сталеві листи для виготовлення насікання для осколків кожухів гранат, тому що сила вибуху амоніту легко розривала подвійні кожухи.

Кипіла довга, обережна, важка і наполеглива робота. У результаті цієї роботи в наших арсеналах з'явилося кілька сот одиниць небезпечної зброї. Усе було добре заховано. Територія шахти була непогано озброєна про всяк випадок.

Але могло в критичний момент статися і таке, що нас не виведуть на шахту із зони мешкання, а спробують вчинити розправу в бараках.

З'явилася потреба підготувати до оборони кожний барак. Гранату треба було виготовити прямокутною, вмонтувати її в шматок господарського мила і зробити на милі стандартні, витіснені заводом написи, щоб не було жодних підозр при обшуках. Про це знала лише дуже обмежена кількість людей у бараці. Крім цього потрібно було зробити криївки в якомусь одному місці для більшої кількості нашої зброї.

> ***А ми в таборі жили своїм життям. Завжди напівголодні, одягнені в зеківське лахміття, з великими чорними, на білих квадратних латках, номерами, що були нашиті на шапку, на спину, рукав і коліно, плентались в колонах п'ятірками, тримаючи один одного під руку, в супроводі лютих автоматників та під скажений гавкіт псів-вівчарок із табору до шахти і назад.***

> ***На території шахти в темних закутках і особливо в нічну зміну запрацювало виробництво такої зброї. До цієї дуже ризикованої роботи заанґажовано з півтора десятка надійних членів організації. Одні роздобували амоніт і запали до нього. Інші паяли і зварювали корпуси гранат.***

Далі буде.

● **Володимир КАРАТАШ**

ПЕРЕЖИТЕ І ПРОЙДЕНЕ

ГАЛИЧАНСЬКІ СОКОЛЯТА У СИБІРСЬКИХ СНІГАХ

Багато написано про боротьбу народу Західної України за державну самостійність, за незалежність від Росії, про боротьбу проти насильницької колективізації у 40-их—50-их роках минулого століття. Познайомившись і розговорившись із галичанкою Марією, послухавши її спогади про голодне бездоглядне дитинство, про страждання її родини у двох сибірських засланнях, я зрозуміла, що ми й досі не знаємо всієї правди про ці неймовірні і страдницькі події.

Не вдаючись до тонкощів чи трактування державних справ, — то завдання істориків, — маю право сказати: західні українці хотіли жити на рідній землі за своїми звичаями, традиціями, тому боролися за вільну, самостійну Україну, у справи якої б не втручався "старший брат". Для цього і створили Організацію Українських Націоналістів і Українську Повстанську Армію (ОУН і УПА). Одну з організацій очолював С. Бандера. Не звинувачуватиму й не захищатиму його, — то справа неупереджених суддів та чесних істориків. Хто заперечить, що західноукраїнці вели справедливу війну? Радянські ж війська творили насильство, а це злочин, тому їхні дії несправедливі.

Думаю, спогади моєї співрозмовниці, в яких ні на йоту нічого не додано й нічого не применшено, допоможуть знайти правду, або хоч наблизитися до неї. Моя героїня, змахуючи непрохану сльозу, тримаючись за втомлене серце, зі щирим каяттям (ніби вона в тому винна!) зізнається: "Щоранку і щовечора я молюся за упокій тих, що упокорювали, і за неупокорених".

Тож пропоную її сповідь.

У «ВОРОНКУ» ТРАВНЕВОЇ НОЧІ

"Я народилася на Львівщині в 1936 році, прожила там свої п'ять дитячих років, які на все життя залишили трепетні спогади про батьківську хату, про весь рід. Випала доля жити в такий кривавий страшний час; усім, від найстарших, що в невсипущій праці біля землі нажили горби й мозолі, до найменших, що ще й себе не усвідомлювали, — всім довелося випити до дна чашу страждань і муки, що й каміння плакало. Але, крім болю, є втіха: мої батьки, родичі при тяжкому горі не зламалися морально, не озлобилися.

У 1939 р. наша Галичина була возз'єднана з усією Україною. Подій того року не пам'ятаю, знаю тільки з розмов батьків, з історії. Пам'ятаю 1941 рік, тоді мені було п'ять років. Наша сім'я була велика: дід, бабуся, два сини, дві невістки, п'ятеро дітей, — всі жили в одній хаті. У діда і бабусі було одинадцятеро дітей, мій батько був найстаршим. Усі дорослі з ранку до вечора працювали. Ще тільки благословлялося на світ, а чоловіки вже йшли косити. Я не раз чула слова діда, що тільки те сіно корисне худобі, яке скосили до сходу сонця. Дуже швидко, вправно косив дід Юстин, його в селі так і називали: Косик. Жінки теж більшу частину доби працювали на землі. Вже пізніше бабуся Анна мені розповідала, що вона вранці народила дитину, а під вечір уже встала до корови, тягнула з неї теля, бо вдома нікого не було, всі ж на роботі. Відпочити могли тільки у свято. Пам'ятаю, як у неділю дід Юстин сідав на призьбу і грав на сопілці.

Батькові брати любили ходити до читальні, зрозуміло, що вони цікавилися політичною літературою. Коли прийшли радянські війська й установили свою владу, батькові брати й інші молоді чоловіки пішли в УПА — Українську Повстанську Армію, переховувалися у лісах. Таке протистояння перетворилося у війну. (Батько мій не поділяв поглядів братів, не раз докоряв їм: "Робити коло землі треба, а не книжки читати!"). Але батько нікого з братів чи односельців не видав, Іудою ніколи не був; у ліс братам носив їсти. Радянське керівництво забирало у селян землю, худобу, землеробський реманент для організації колгоспу. Ночами гуркотіли чорні "воронки", гавкали собаки. Я чула, як батьки пошепки зі страхом говорили про переповнені тюрми, катування, розстріли.

Однієї травневої ночі 1941 року, коли вся сім'я спала, фари машини освітили хату, ввірвалися з рушницями солдати і, поливаючи добірним російським матом батьків, діда і бабусю, наказували: "Збирайсь! На машину!" Запам'ятався розпачливий крик матері, смертельний жах, метушня, розгубленість. Дід хрестився, читав молитву, в матері тремтіли руки, вона хапалася то за одне, то за інше, не могла мене вдягнути, я трусилася від холоду, плакала. Нас покидали на машину, як кошенят у мішок. Уже пізніше, через роки, коли згадували цю найжахливішу ніч, тато говорив: "Я думав, що нас везуть розстрілювати, але Бог помилував".

ДВЕРІ ВІДЧИНЯЛИ МЕРТВИМ...

У переповненому товарному вагоні їхали дуже довго, здавалося, кінця не буде. Надривно кричали діти, старі мовчали, як німі. У Гандзі Сокіл, дружини дядька Василя, була восьмимісячна дитина, маленька дівчинка. Нещасне дитя кричало, пручалося, потім тихо скиглило й затихло зовсім. І Гандзя мовчала, дивлячись широко розплющеними переляканими очима. Ніхто її не втішав. На станціях почали скидати мертвих. Запам'яталася мені стара бабуся, що лежала посеред вагона біля "параші". Біля неї штовхались у тісноті, і вона вже була до всього байдужа. Потім два солдати ввійшли і винесли її, наче якийсь непотріб...

Чорні, темні, невмивані, пожмакані, у брудному одязі "пасажири" тримали в руках вузли, клунки, пов'язані хустками, веретами, з мішками, торбами, сходили у чужій незнаній землі, — двері відчинилися і для живих. Тут був берег повноводної сибірської річки. Нас повантажили на пароплав і повезли на північ, до Наримського краю. Похмура, холодна, непривітна й ворожа земля лякала мене. Особливо грізним був ліс: велетенські й мовчазні дерева чорними верхівками впиралися у зловісне небо, хмари, що насувалися одна на одну темними клаптями, навівали смертельний жах. Здавалося, що вже ніколи не побачимо сонечка, не зігріємося. Від страху волосся піднімалося на голові. Але тато ніс мене або вів, тримаючи мою маленьку руку в своїй теплій мозолистій долоні. І страх відходив.

ПОГОРЄЛОВО

Нас розмістили у селі Погорєлово, дали землянку. Тут були нари з соломою, грубка, відро з водою. Але варити їжу не було в чому. Батьки щодня ходили на роботу, нас замикали, але ми довго й не спали: нас будив холод і голод. Ми бігли до батьків на роботу і чекали обіду. У великому котлі надворі варили для робітників баланду. Нам із братом наливали в одну алюмінієву миску, ми все з'їдали, ще й вилизували миску.

Одного разу тата покликали в контору колгоспу. Він одягнув фуфайку, шапку і пішов, а повернувся вже після війни. Поки що ми залишалися з мамою, та ненадовго. Швидко і її викликали в контору. Вона зібралася і наказала нам: "Мене, мабуть, візьмуть на лісоповал. Виберіть картоплю. Васю, ти йди до сусідів, будеш їм збирати гілля, нарубаєш дров, принесеш води. За це вони тобі дадуть щось їсти. Доглядай сестру. Добре одягайтеся". Ми залишилися самі. Вася ходив селом, просився на роботу. Ділився зі мною кусником хліба чи залишками якогось супу. Спочатку братові вдавалося впроситися щось зробити людям, щоб дали поїсти. Але становище швидко змінилося. Був 1942 рік. Йшла війна. Географічно Наримський край далеко від фронту, але нам здавалося, що фронт десь тут, за селом. На захист Батьківщини пішли хлопці, молоді чоловіки. Дівчата і жінки теж відправлялися на фронт, дітей залишали на старих. Із колгоспів вивозили останнє зерно, худобу — все для фронту. Ще восени старі люди ходили в колгосп на роботу, а взимку були вдома, тому не потребували нашої допомоги. А нам дуже хотілося їсти, і ми продовжували ходити селом, шукаючи їжу. Більшість дорослих цього села дивилися на нас, як на ворогів народу. Бували дні, коли, проходивши вулицями, ми нічого не могли випросити, і холодними, голодними вертались у свою землянку, лягали на солому, не роздягаючись. Уранці нас підіймав голод. Одного такого ранку до нас прийшла бабуся, її називали в селі Складна. Вона кричала: "Да что вы здесь сидите? Вы же скоро умрете! И замерзнете! Чем будете жить? Как? Идите к староверам! Я покажу дорогу". І вона показала дорогу, розповіла, через які села треба пройти, навчила, як проситися у поромщика, як сховатися під підводу на переправі. Ми все зробили, як порадила бабуся Складна, і невдовзі прийшли до села, де жили старовіри. Брат пішов проситися щось допомогти по господарству. А я зайшла в одну хату, побачила малих дітей і запропонувала взяти мене нянькою. Мене залишили. Як могла, допомагала старенькім: хату замету, посуд помию. Дозволили мені на печі спати. Вася навідувався до мене, приносив хлібця. Він ночував то в одних людей, то в інших, а то й у хліву...

Одного разу, не сказавши мені, Вася пішов у Погорєлово. Там знайомі йому сказали, що мама на лісоповалі захворіла, а зараз лежить у лікарні. Повернувшись до мене, Вася говорив, що заробить хліба, тоді ми з ним підемо до мами і понесемо їй їсти. Як я це почула, вирішила втікати до мами сама. Справа в тому, що якраз того дня дідусь-старовір пік хліб. Тільки він вийняв із печі гарячі буханці, я один схопила, засунула під фуфайку і через вікно вискочила. Біжу дорогою і тільки думаю: "Як утекти, щоб дід не наздогнав і не забрав хліба". За селом — тайга, а я одна, нікого не видно. Мені й зараз страшно згадувати: смеркає, темніє, тільки ще небо видно. Я дуже втомилася, хочеться сісти і хоч трохи відпочити, але ж мучить думка: "А як дід дожене і забере хліб?" І тут я побачила старе дерево з широким дуплом. Ледь засіріло, я вилізла зі своєї схованки і побігла тією ж дорогою, якою ми йшли з братом. Впросила поромщика перевезти мене, бо там моя мама. Вело бажання: знайти маму, дати їй хліба, який я тримала за пазухою, як найдорожчий скарб і який у дорозі додавав мені сили.

"Де моя мама, Анна Сокол?" — "А ти хто будеш?" — "Я її дочка". У палаті назустріч мені піднялася жінка у білій сорочці, стрижена під нулівку, обличчя якесь широке, роздуте, замість очей — ледь помітні рисочки. То мама так опухла від голоду. На колінах вона підповзла до мене, спробувала підняти повіки, щоб побачити мене, але очі не слухалися. Мама простягнула руки, поклала їх на мою голову й заридала... Через багато років я питала її, чого вона так плакала тоді, у лікарні. Вона відповіла: "Ти ж дівчинка, я весь час думала: яка ж твоя голівка, хто ж тобі волоссячко розчесав, хто помив? А тоді під руками відчула збиті у клочня косенята, струпи і воші". А в лікарні виникали зі мною нові проблеми. Санітарка забрала мене у свою підсобку — маленьку кімнатку, де стояли відро, швабра, ганчірки та віник. Тут і вікна не було. Ця милосердна жінка пожаліла мене і постелила на підлозі якусь суху ганчірку. Помаленьку мама видужала, прийшов Вася, ми повернулися в Погорєлово у свою землянку. Мама наймалася до людей білити хати, прати одяг за буханку хліба. Так було до 1945-го, а там і тато повернувся з війни. Я пішла в перший клас.

ДОДОМУ!

У травні 1945 р. у Потсдамі засідали глави держав-переможниць — США, Англії, СРСР: Рузвельт, Черчіль, Сталін. На цьому засіданні Черчіль пропонував Сталіну (у зв'язку з певними взаємодіями) повернути на Батьківщину людей із Західної України, що були заслані до Сибіру. І от у 1945 р. нас спішно вивезли з Наримського краю і довезли до Воронежа. Там помістили в бараках. На кожну сім'ю — одні нари, через вузенький прохід — інша сім'я. На нарах трішки соломи, що перетворилася на трину, яку мама підсувала під голови, кидала якусь одежину, — і постіль готова. Накривалися старим кожухом, який мама взяла з дому, зберегла, об'їздивши Сибір, і везла додому.

Якось уночі я пробудилася: горів каганець, і плакала дитина. Біля мами поралася наша землячка Піхотська Катерина, що була вислана в Сибір разом із нами. Я була дуже здивована, не розуміла, звідки тут взялася дитина. То народилася моя сестричка Люба. Дивно, що я не помічала маминої вагітності. Поява дитини в тих умовах справді була дивом. Ще більше диво, що батьки зуміли зберегти цю дитину. Тепер я розумію, яка то була самопожертва і подвиг. Тоді ж була зима, а в бараках не було печі. Не знаю, де мама примудрялася брати теплу воду, щоб купати дитину. Я тільки бачила, як вона викручувала пелюшки, роздягалася, і на голий живіт, на плечі прив'язувала мокрі холодні пелюшки. Варто сказати, що вода у відрі в бараці постійно замерзала і треба було довго пробивати лід, щоб хоч пальці намочити і притулити до очей, — так я вмивалася. У Воронежі ми пробули близько року.

Сокіл Анна Михайлівна, мати Сокіл Марії. 1939 рік, село Залокоть. Народилася 1911 року. Два рази заслана в Сибір (1940 і 1947 рр.) Померла 1992 року. Похована в Омській області

1950 рік. Омська область, село Новоуральський держрадгосп. Сім'я Соколів: батько — Сокіл Микола Юстинович, мати — Сокіл Анна Михайлівна, доньки — Марія, героїня нашої оповіді, та молодша — Любов

Далі буде.

● **Марія МЕЛЬНИК,**
смт. Муровані Курилівці Вінницької обл.

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

ІЗ ЯКОЮ ПЕДАГОГІКОЮ ІДЕМО В ЄВРОПУ

Де існує життя, є вічне: діти і педагогіка...

Сьогодні практично немає країни, де вчені й практики, парламенти й уряди були б задоволені станом освіченості й вихованості нації. Світ дедалі більше уніфікується в розумінні, що в XXI столітті основними конкуруючими чинниками між державами й народами ставатимуть освітньо-наукові системи. Від рівня їхнього розвитку залежатиме прогрес та безпека людства. І те, що ЮНЕСКО проголосило нинішнє століття "століттям освіти", — тому підтвердження.

Президент одного з токійських університетів так оцінює цю ситуацію: "Із завершенням холодної війни розпочалася нова війна науково-освітніх технологій у глобальному масштабі. Лідери націй усвідомлюють їхній ключовий потенціал, а тому максимально сприяють удосконаленню університетської і шкільної освіти, розширюють науково-дослідницьку діяльність, залучають молодь до науки і техніки..." Японія збільшила кількість університетів утричі, Південна Корея довела їхню кількість до 120, при цьому створюючи умови для здобуття всією молоддю вищої освіти. Людський капітал стає основним національним багатством.

Ці тенденції не можуть не впливати на український науково-освітній простір, розвиток педагогічної науки. Нові національні й глобальні реалії потребують якісно модернізованої освіти, а вона — нових технологій, ідей, підходів. Найдосконаліших сучасних науково-педагогічних концепцій недостатньо для поступального розвитку освіти — необхідний системний інтегральний вплив політичних, правових, соціальних, культурних, економічних, інформаційних, психологічних чинників.

Реформи реально здійснюватимуться тоді, коли освіченість і вихованість у суспільстві стануть моральною та економічною категорією, внутрішньою мотивацією особистості. На державному рівні важливо долати стереотип, що освіта й наука в Україні будуть пріоритетами тоді, коли вона перебуватиме в економічному достатку, — без якісної освіти неможливо забезпечувати економічний підйом. І варто знати, яка ціна інтелекту на світовому ринку праці. Згубна для України "міграція розуму" — суспільно значуща проблема. Прогнозують: якщо створення умов на інтелектуальному ринку праці істотно не поліпшиться, статус інтелекту в країні буде заниженим, то Україна в перспективі втратить більш як 120 мільярдів доларів від виїзду за кордон освічених людей.

Саме завдяки інтелектуальному потенціалу Україна зможе перейти від сировинної моделі в економіці до технологічної, а потім — і до інноваційної. Науково місткі технології, що є основою інноваційної моделі, виникатимуть тільки за умов належного поціновування і підтримки, зокрема державою, науки й освіти.

Атмосферу позитивного ставлення до творчості, наукових досліджень, інноваційної діяльності, освіти слід формувати не лише на рівні філософії освіти та педагогічних доктрин, а й вищою політичною волею.

Надзвичайно важливим національним завданням для нас є інтелектуально-інформаційна компетентність. Цю проблему Рада Європи визначила серед соціальної, полікультурної, комунікативної, творчої компетентностей як пріоритетну. Навчальному, науково-дослідному закладу стає дедалі важче конкурувати, соціалізуючи молодь, в інформаційному просторі: не лише Інтернет, комп'ютерна техніка, а й науково-методичний фаховий журнал, книжка, періодична преса — часто малодоступні. Це підтверджують останні всеукраїнські соціологічні опитування. Серед п'яти важливих для педагогів проблем найскладнішими є гостра нестача інформаційної техніки (60,7 % опитаних) та навчального обладнання, літератури, підручників (50—55 %).

За останні роки закрито понад п'ять тисяч бібліотек. Учнівська молодь не забезпечена підручниками (про їхній вибір та альтернативність — годі й говорити). Це, безумовно, звужує можливості розвитку творчої особистості, професійного навчання, внутрішньої і зовнішньої диференціації.

Компетентність учня, студента повинна формуватися з допомогою компетентності й поінформованості педагога, професора, що стимулює процес самоосвіти, самовдосконалення особистості.

Кажучи про перспективи та проблеми 12-річної освіти, педагогічна й психологічна наука мають обґрунтувати тенденції, які характеризують не тільки навчання і виховання в ранньому шкільному віці, а й сферу довкілля. Адже дошкільний вік — ключова стадія людського життя, коли закладаються основи почуття самодостатності, впевненості й творчості, старанності, пізнавальних умінь.

Головний пріоритет освітньої політики в європейському просторі — розширення контингенту дітей, охоплених дошкільною підготовкою, і становлення обов'язкової "первинної" освіти. Якість освіти визначається значною мірою розвитком дошкільного виховання. Цей критерій буде вагомим і при розгляді можливостей вступу України в європейські структури.

Що відбулося за роки незалежності в цій галузі? Насамперед, дуже зменшився показник охоплення дітей суспільним вихованням: за даними Міністерства освіти і науки, серед три-шестирічних дітей по Україні — лише 43,9 %; в Івано-Франківській області — 20,9, Львівській — 25,1, Рівненський — 26,6, Закарпатській — 27,9, Волинській — 28,7. Ще гірше становище в українському селі, яке, часто залишившись без дитячого садочка, дільничної лікарні чи ФАПу, клубу, бібліотеки, а то й школи, перестало народжувати й виховувати. Напівжартівливе, напівсерйозне твердження, що генії народжуються в селі, а їдуть помирати до міста, поступово втрачає свою суспільну національну значущість.

Ці надважливі соціальні проблеми мають бути в центрі загальної уваги педагогічної науки, державної політики, громадськості.

На вихованні молоді негативно позначається зростання кількості асоціальних, неповних сімей, які дедалі менше часу приділяють вихованню дітей. Дослідження останніх років показують, що український батько витрачає для цього всього 5 хвилин на добу, в Китаї — 55, в США — 42 хвилини. Еміграція, безробіття, бідність, недооцінка ролі сім'ї як інституту виховання — не лише педагогічна проблема, а й політична, соціально-економічна, моральна.

Відкрите громадянське суспільство потребує як свободи інформації, відкритої економіки, так і демократичної педагогіки, для якої характерні суб'єктність, гуманність, людиноцентризм. Сьогодні вже недостатньо говорити про навчання (знання), виховання (цінності) — важливо приділяти увагу соціалізації (адаптації до життя) молоді. Озброїти молодь компетенціями життєдіяльності — в громадянському суспільстві, у світовому просторі — нове завдання, з яким педагогічна наука і практика в такому варіанті раніше не стикалася. Освіта нині має послуговуватися трьома головними цінностями: еко-етичною (не руйнувати природи); антропоцентричною (не руйнувати самого себе); культурологічною (не руйнувати, а оберігати й розвивати національну, загальнолюдську культуру, історію, рідну мову, традиції).

Педагогіка людиноцентризму не сприймає гіпертрофованого "я", особистісного "его" — свобода і права особистості мають гармонізуватися з відповідальністю як внутрішньою мотивацією. Недарма український педагог Григорій Ващенко зазначав, що свобода — найвищий обов'язок. Виховання обов'язку перед самим собою, перед сім'єю, перед державою, перед людьми — головна підвалина формування громадянських культури. Зберегти, збагатити моральне, інтелектуальне, національне — ось та парадигма і перспектива творення виховних, освітніх, соціалізаційних завдань сучасної української педагогіки.

Мусимо зважати й на національні інтереси, і на європейські стандарти. Необхідно знайти оптимальну модель розвитку науково-освітньої діяльності. Одне з основних завдань Болонського процесу — сприяння контролю якості освіти, розробка критеріїв і методів оцінки якості — потребує науково обґрунтованого механізму та об'єктивного індикатора, щоб уникати крайнощів у підходах оцінювання й перспектив вітчизняної освіти в науці.

Домінування за радянських часів політехнізму, енциклопедизму в змісті освіти забезпечувало певні досягнення. І сьогодні в багатьох випадках знання з природничих наук, математики, програмування у наших учнів і студентів не поступаються закордонним. У найрозвинутіших країнах (США, Англії, Німеччині, Канаді та ін.) цінують нашу підготовку, інтелект. У певних інтелектуальних сферах ми засвідчили свою "конвертованість". Але чому на тлі багатства інтелектуального — така бідність матеріальна?

Причину цього явища треба шукати не в педагогічній сфері. Головне — дія недосконалих політичних, правових, економічних, гуманітарних моделей, історична спадщина і традиція бездержавності. Слід критично оцінити й наявні деформації в галузі освіти та педагогічної науки.

По-перше, розвиток політехнічної складової супроводжувався гальмуванням гуманітарної і суспільної складових у змісті освіти, що не відповідало ні потребам людини, ні суспільства. Важко й сьогодні назвати освіту сучасною, модернізованою, реформованою, якісною, бо основні потреби особистості не задовольняються ні в школі, ні у внз, ні вдома, бо не створено безпечного й соціально комфортного середовища. Тоді як для Європи соціалізація особистості, знання мов, володіння соціальними, комунікативними, інформаційними технологіями, орієнтація на ринку праці, критичність мислення, світоглядний вибір, уміння вирішувати конфлікти й приймати рішення стали поведінковою нормою суспільства. В Україні ці проблеми турбують лише науковців і практиків. Навчання технологій життя у громадянському суспільстві відповідає сутності гуманітарно-інноваційної освіти, особистісно орієнтованій педагогіці.

По-друге, нагальне завдання для держави, Міністерства освіти і науки, АПН України — створити умови для реалізації власного потенціалу особистості. Агресивний або депресивний стан значної частини молоді засвідчує її спроможність задовольнити базові потреби. Це призводить до розвитку "почуття застою". Наукові дослідження, проведені в Донецькому регіоні в 2004 році, показують, що 2/3 молодих людей не бачать перспективи свого майбутнього, лише 12,4 % вірять у прогрес України, 92 % — негативно ставляться до центральної влади, 80 % — до реґіональної. Близько 90 % освіченої молоді, виїхавши за кордон, не бажає повертатися.

Які технології мають зупинити міграцію розуму, агресивність, алкоголізм, наркоманію? Освітні? Не зовсім. Це багаторівнева й багатофакторна проблема. Факт: наша молодь уже не свариться, а розмовляє матом, — соціосередовище уніфікує поведінку юнаків і дівчат в гіршу сторону. За 10 років у Донбасі з 4 % жінок-алкоголіків ця цифра зросла більш як уп'ятеро. Народна педагогіка вчить: виховуючи хлопчика, — виховують чоловіка, виховуючи дівчинку, — виховують націю.

Близьким до істини критерієм нашого виховання, культури, благополуччя є показник неповернення освіченої молоді на батьківщину. Адже в Малайзії, Таїланді, Китаї забезпеченість університетами становить 4—6 %. Але, навчаючись за кордоном, велика кількість повертається. В Україні навпаки — здобувши освіту, навіть добру, ми емігруємо, часто назавжди.

Очевидно, не тільки матеріальний, а й психологічний стан спонукає до цього: суспільство кинуло виклики, на які ні сам, ні молоді люди, ні система освіти не дали правильних відповідей.

Усі соціальні інститути повинні працювати на оздоровлення й створення такого суспільного середовища, яке є духовним і матеріальним повітрям, без якого особистість існувати не може.

Найголовніша сутність педагогіки виховання людини — принципи природо- і культуровідповідності. Дотримуючись їх, можна зреалізувати найвищу гармонію єдності особистісного, національного й загальнолюдського в ієрархічній піраміді людських цінностей. І хоча глобалізм, інтеграція, діалог культур, відкритість передбачають процеси уніфікації освітніх стандартів, сприйняття і опанування філософії "іншого" — людини, народу, культури, цивілізації, надважливо, передусім, пізнати своє власне "я". Виховання громадянина й патріота — ось головна парадигма сучасної української освіти й педагогіки.

Входження в європейське суспільство, в освітній простір через Болонський процес повинно посилювати національні цінності в змісті освіти. У Болонській і Сорбоннській деклараціях зазначається, що національні особливості й загальні інтереси повинні взаємодоповнювати, взаємозбагачуватися.

Національні системи освіти мають вирізнятися своїми культурним і мовним багатством, етноцінностями й традиціями. Адже в полікультурному середовищі кожен суб'єкт буде корисним і цікавим настільки, наскільки є унікальною і неповторною його національна культура.

Бо, як казав Монтень, мудрим можна стати лише завдяки власній мудрості.

> ***Хоча глобалізм, інтеграція, діалог культур, відкритість передбачають... сприйняття і опанування філософії "іншого" — людини, народу, культури, цивілізації, надважливо, передусім, пізнати своє власне "я". Виховання громадянина й патріота — ось головна парадигма сучасної української освіти й педагогіки.***

> ***Освіта нині має послуговуватися трьома головними цінностями: еко-етичною (не руйнувати природи); антропоцентричною (не руйнувати самого себе); культурологічною (не руйнувати, а оберігати й розвивати національну, загальнолюдську культуру, історію, рідну мову, традиції).***

Фото Ганни Оборської

● **Георгій ФІЛІПЧУК,**
академік АПН України